

Tablo 1maviADA dergisi 3.sayı Cengiz Aytmatov
DOSYA

**Bir Büyük Düş Ustası:
CENGİZ AYTMATOV**

Cengiz AYTMATOV
DOSYA

Çağımızın ünlü yazarlarından olan Thomas Mann, William Faulkner, German Gesse, Ernest Hemingway ve Gabriel Garica Marquez ile aynı sıralarda yer alan Cengiz Aytmatov, kendine has dünyasını, Eski Yunan felsefi dili ile kendi çağdaş 'Kosmo-psikologos'unu yarattı. Bu evrenin kendine ait özel mitolojisi, felsefesi ve ahiret anlayışı vardır

Kalık İBRAİMOV*

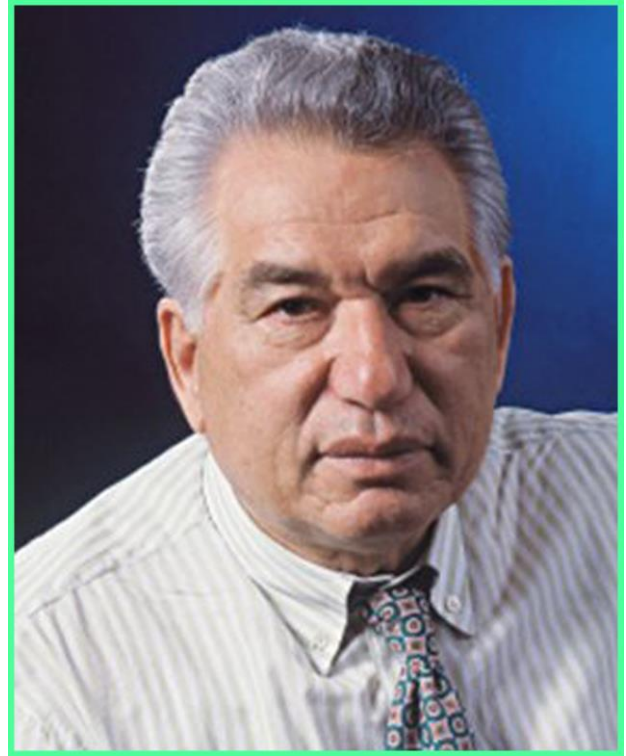
Dünya Edebiyatının yaşayan en büyüklerinden biri. O bir aşılamayacak kadar büyük bir dev, bir fenomen.

Aytmatov sihirli elleriyle gerçek dünyaya rakip dünyalar yaratan, yaşam gerçeğini insanın lehine değiştirmeye savaşan biri...

katılan yerli yabancı tüm yazarlara ve bizden yardımını esirgemeyen Doğu Akdeniz Üniversitesi Profesörlerinden (Şimdi Ardahan Üniversitesi Rektörü) Ramazan Korkmaz'a teşekkür ederiz.

*

maviADA,2006 YAZ

*

KATILANLAR:

Şenol YAZICI- 2

Mehmet SOYSAL / Cengiz AYTMATOV- 4

Prof.Dr. Ramazan KORKMAZ- 6

Mehmet GÜLER- 8

Yrd. Doç. Salim ÇONOĞLU- 11

Yrd. Doç. Dr. Cafer GARİPER-13

Kalık İBRAİMOV- 16

Nadya SAHAROV-19

Mavi Işık YAZICI- 20

Yusuf YAĞDIRAN- 21

CENGİZ AYTMATOV-YAŞAMI-22

*

maviADA

"Evensel Düşüncenin Adası"

www.adadergi.com

Bir Uçak İçin Geç Kaldığım O Büyük Düş

Şenol YAZICI*

Yaşımı yeni büyütüştüm, öğretmenliğe başlayınca on sekiz yaşından küçüklere maaş verilmediği söyleniyordu.

Eriklerin dallarında erkeninden patlayan çiçekleri konfetiler gibi yollara döken bahar yağmuruna aldırmayan çocuklar, sokak boyu kenara çökmüş kiraladıkları çizgi romanları okuyordu. Sınıf farkını gözünüze sokan kentlin sosyetesinin devam ettiği ve o yüzden de pahalı sineması Konak'ın gösterişli cam kapısında, çoğu uzun saçlı, parkalı üniversitelilerin siyah beyaz afişleri vardı, aranıyorlardı. Kısa bir süre sonra siyaset denen tanrı adına çoğunu ya buldukları yerde öldürecek ya da asacaklardı, bilmiyorduk.

Özellikle eğitilmiş gençlerin kurban edileceği korku çağına az vardı.

Staj için bulunduğumuz Maçka yolundaki okulumuzdan kaçarak Trabzon'a inmiştik. Tek film oynatan, yine de ötekilerden daha pahalı olan sinemada paramıza kıyıp Love Story'yi izleyecektik. Bende Ryan Oneael'e benzer iki bukile gören arkadaşlarımın iltifatına lâyük olabilmek için saçlarımı oksijenle sarartıp, önden kısıcak kestirdiğimi ve uzatabildiğim birkaç tanesini de herkesten gizleyerek kulak üstüne atmaya çalıştığımı ve artık düşlerime de giren, putlaştırdığım Ali MacGraw'e andıran düz saçlı sevdama aradığımı mahcubiyetle anımsarım.

Çok bunalımlı bir ergenlik başlangıcı değil aslında değil mi? Siz öyle sanın. Söylemeden geçmemeli. Benim komünistliğim de o bir parmak saçla tescillenecekti, ilk. Müzelere ziyarete gidip de ecdadımızın ve pirlerimizin uzun güzel saçlarını göremeyen başta akrabalarım olmak üzere çevrem, sanki berber dükkânları varmış gibi, takmadığım mahalle baskısına isyanımı beni devlete ihbar etmekle cezalandıracağı sürece yeni girdiğimi nereden bilecektim. Tabi aklımdan ve fikrinden hiç kuşku lanmadığım devletimin beni öyle ciddiye alacağını da...

Kuşkusuz bilmiyorlardı, benim aslında, dayımın arkadaşı siyah giysileri, belinde muhtemelen yapma Trabzon silahı kent sokaklarında motorunu bir at gibi koşturan ülkücü gençliğin idolü Kürşat'a hayran olduğumu... Tek duraladığım nokta onlarda uzun saç, geniş yaka gömlek ve İspanyol paça henüz mekruhtu, bense çok seviyordum. Ölen babamın yerini kolayından almaya çalışan, ama hiçbir sıkıntımı umursamayan, beni çaresiz bir tutsak yapan, hürmet ve hizmet de bekleyen yakınlarımdan, memleketimden nefret ediyor, ergen çocukları rahat bırakan bir dünya varmış gibi, ötelerdeki özgürlüğü fanatizme varan bir tutkuyla özlüyordum. Biraz yavaşından öğrenecektim ama öğrenecektim, her yer aynıydı, her ergen de, her mahalle de...

Çok düşünmedim, saç ve paça özgürlüktü, onaltısındaki bir çocuğun yeri elbet orasıydı. Gerçi öğrenimi biraz zordu ama teori ve bilinç nasılsa oluşurdu, esas olan imandı.

Sonradan daha tam öğrenmeden ilk duvar yazısında öldürülenleri görünce...

Arayan bulurmuş. Şimdi bakınca, bulmazsam sanki balçıkta yaratmaya kalkardım gelir bana. Arayan yorulursa, benzetirmiş de...

Okuldaki staj öğretmenlerimden biriydi, benden yaşça hayli büyük bayan. Ali MacGraw'e benzerliği sadece düz saçlarındaydı, ama yeterdi, bu derin vadinin içinde, ırmağın kıyısındaki küçük okulda, bulduğumda kusur arayacak hal de yoktu bende, huy da... Kadının ne kadar umurundaydım bilmiyorum, ama bir düşe bakar gibi bakıp duran, bir damla ilgi için dört dönen bir çocuğa kim acımaz? Ya da böyle bir ilgiden kim hoşlanmaz? Başarmıştım. Ya da sanıyordum. Yalanın en inandırıcı olanı, insanın kendine söylediği değil midir?

Kuşkusuz arada görüyordum; yarattığım, filmdeki aşka çok benzemiyordu. Ama o film bir ABD yapımıydı, herhâlde benzemeyecekti. Yöredekilere benziyor muydu? Onu da nasıl kıyaslayıp anlardım ki?

Beni görünce gözleriyle gülümsüyordu. Bazen benimle konuşuyor, o günlerde hastalanan bebeğinden bile söz ediyordu. Bir keresinde öğretmenler odasında yanımda oturmuş, ekmeği uzatırken eli elime değmişti. Daha ne isteyebilirdim ki?

Hoş ben henüz ilk dersine çalışan aşk Q'sü çok da parlak olmayan bir çocuktum, takdirname alacağım demiyordum ki. Yalan söylememeli, ondan önce de küçük bir egzersizim olmuştu, Akdeniz yüzlü bir okul arkadaşım. Adını ağaçlara kazırdım. Sonunda o da ondördündeki bu sümüklü çocuğun büyümesini daha fazla beklemeye dayanamamış, benden beş altı yaş büyük bir sınıf arkadaşımı gözlerimin önünde yerime koymuştu. Sadece tiksiniştim, bu karakterdeki birinden kurtulduğuma şükredip. Eylemin ihanet olduğunu ve önemseyip kıyame-ti koparmam gerektiğini büyüyünce anlayacaktım.

Aslında hala anlamam ya, ne mecburiyeti vardı, o kızın bir sümüklüyü taşımaya ve benim nasıl hakkım doğuyordu üstünde, beceriksiz elimi tutup göğsüne bastırdı diye... Dedim ya , aşk Q'sü düşük diye...

Staj bitip okuldan ayrılırken bana bir kitap bile armağan edecekti benim platonik ilk aşkımda. Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un yazdığı, Louis Aragon'un "Dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak tanımladığı Cemile'ydi kitabın adı.

Elbette ne Aragon'u bilirdim henüz, ne de Aytmatov'u. İki de solcuydu ve okul kütüphanelerine sokulmazdı henüz.

Yaşam öyküsünü öğrendiğimde benimkini de aşan ama yazarak iyi ödünlediği bir yan buldum Aytmatov'da. O da tutsaktı, kendi çevresine. Babası Torekul Aytmatov,

Sovyet Kırgızistan'ında seçkin devlet adamı idi, ancak 1937'de tutuklandı ve 1938'de kurşuna dizildi... ve bu edebiyatın dünya devlerinden olacak adam, tüm yaşamınca Sovyet Rusya'yla barışık yaşamaya çalışmıştı.

Sonraki süreçte, öğretmenliği bırakıp başladığım üniversite de, okuduğum edebiyat bölümünün de etkisiyle dünyayı okuyacaktım. Edebi tekniğine hayran kaldığım Faulkner, yaşamöyküleriyle birlikte ele aldığım E. Hemingway, kendini var edişine hayran kaldığım J.London, üçüncü aşk çalışmamın ilgisinden ve armağan ettiği Perşembe Günleri Aşk kitabından Steinbeck, satırlarında erotizmi keşfettiğim Balzac, bana çok çağdaşmış izlenimi veren, yazması, belki çevirmeni aynı ben dediğim Arogon, devrimci sloganlar ezberlediğim dönemde Gorki, İnce Mehmet serisi uzayıp gazete işi, yazmaktan para kazanıyorum, diye bağırarak tefrikalara döndükçe bendeki imajı zayıflayan ama ezberlediğim, dönemin moda adı Yaşar Kemal, Aslan Asker Şvayk'taki zekasına bayıldığım J.Hasek ... gibi çok yazarım vardı, ama tanıdığım, bildiğim, en çok etkilendiğim dünyanın en iyi yazarı sayacağım Aytmatov'la tanışmam öyle olacaktı. Bu mitolojiyi, toprağın evrensel dilini, insan ruhuyla ve şiirle harmanlayıp çağına taşıyan, hayran kalınacak kurgularla öyküleştiren adam okuduğum her kitabında daha büyüyecekti gözümde. Bütün kitaplarını çok sevdim, son dönem yazdığı bilimkurgular hariç. Ama birincilik, bazen Öğretmen Duyşen'le at başı gitse de hep TOPRAK ANA'nın olacaktı.

2002 de başladığım KimseSİZ dergisini kapatıp, bir süre aradan sonra yayıncılığımın ikinci aşaması maviADA'ya başladığımda dergide yer alan gençlerden biri, bitirdiği üniversitenin etkinliklerine Cengiz Aytmatov'un da konuk olarak geldiğini söylediğinde bana beceriksizce kurgulanmış bir övünme gibi gelmişti. Dünyanın yaşayan en büyük on yazarından biri seçilmiş Aytmatov bir masal ülkesiydi ve o ülkede biz fanilerin ne işi olabilirdi?

Olsun, umuda yelken açmayandan yazar olmaz.

Araştırdığımızda öğrenecektik. Elazığ'da yapılan "Hazar Şenlikleri"ne katılmıştı Aytmatov ve o şenliklerde etkin olan Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Ramazan Korkmaz'la iyi diyalogu vardı. Korkmaz da dergideki o arkadaşın fakülteden öğretmeniydi. Her şey çok hızlı gelişti, telefonuna ulaştığım Prof. Dr. Korkmaz, büyük bir nezaketle Cengiz Aytmatov'la ilgili bir dosya çalışması yapma düşüncemize olumlu ve yapıcı yaklaşacaktı. Şimdi Ardahan Üniversitesi rektörü olan Korkmaz, bize koordinatörlük yapmayı ve bizzat Aytmatov'u da katmayı kabul edince dergi boyunca en coşkuyla yaptığımız dosyanın çalışmalarına geçmiştik. Düşüncemize çevirirken cesaretimiz de artmış, bir süre sonra Aytmatov'u Bursa'ya etkinliğe getirmeyi düşünmeye başlamıştık. Bu düşüncemizi Aytmatov'a, Korkmaz kanalıyla ilettilik. Aldığımız yanıtta hissettiğimiz Aytmatov, Türkiye'ye büyük sevgi duysa da yayınevlerinden hiç

memnun kalmamıştı. Yayınlanan kitaplarına hakkı olan telifi alamıyordu. Yine de uçak parası dahil masraflarını karşılarsak gelebileceği yanıtını verecekti. Hemen evet derdim ama maviADA Kültür Sanat Evi'ni açmış usul usul haşlanan kurbağa gibi batıyor, dergiye yetmeye uğraşıyordum. Ayıracak param yoktu, erteleyecektim. Elbet bir gün o parayı denkleştirecek ve çağıracaktım.

78 yaşındaki Aytmatov beni beklerdi nasılsa... Dergi o kadar ilgi görüyordu ki dosyaya ilgili yaptığımız duyurulara ülkemizdeki yazan çizen herkesin severek katılacağını düşünüyorum, onca yazıya nasıl yer bulacağımı düşünüp kaygılanıyordum. Ne var ki ilk aldığımız yanıtlar hiç de olumlu değil, aksine heves kırıcıydı. Çoğu yazarımız bu dünya devi, Sovyet Yazarlar Birliği üyesi, Lenin Ödüllü Kırgız yazarı, ülkemizde son dönem kitaplarının yayımlandığı yayınevleri ve onu onere ederek çağırarak katıldığı etkinlikler nedeniyle karşı siyasi kamptan sayıyor, hakkında yazmayı reddediyordu. Cem Yayınları'ndan kitaplarının yayımlandığı dönemde sol kesimin adamı sayılan yazarı, o dönemde de aynı at gözlüğünü kullanan sağcılar sevmiyordu demek. Aytmatov'u ülkemizin yaygın siyasi lincinden dünya devi olması bile kurtaramamıştı. Beni Uganda'da bir sağ düşünceli yayınevi basarsa orda sağcı oluyordum, Amerika'da bir sol yayınevi para kazanır görürse kitabımı, solcu oluyordum.

Siyaset buydu, sorarsan anlamanın piri olan yazar da böyleyse...

Bazen anladığına gülemezsin bile...

Gelişen kaygılarımıza karşın Aytmatov'un da biz-zat katılacağı Rus ve Kırgız yazarların da yer aldığı tatmin edici bir dosya yapmayı başardık, 2006'nın Temmuz ayında, ilerde konuk olarak da getireceğimize de söz verdik okurlarımıza. Dergi, uluslararası literatürde kaynak gösterilen materyallerden biri olarak yer aldı.

O umudu hep sakladım.

Ne var ki bir daha o Ali MacGraw'a benzettiğim ilk aşk dersime rastlayamadığım gibi, Aytmatov'u da getirecek parayı derginin harcamalarından fırsat bulup artıramadım. Bakmayın iddialı sözcüklerime. Ben bunu iyi bilirim aslında; ömrümce hep büyük mucizelerin kenarında teninin sıcaklığını hissedecek kadar yakın olup dokunamayacak kadar basiretsiz olmayı yani...

Çocukluğumdan beri özenle sakladığım ve yüreğimde büyüttüğüm Aytmatov, tanıdığım en büyük düşünce ustası, birlikte çalışmak, aynı dergide yazma onurunu bana vermişse bile konuşma şansını yakalayamadan 2008 Haziran'ın da 80 yaşında aramızdan ayrıldı.

Bir büyük düşe bir uçak yüzünden geç kalmıştım.

**Şenol Yazıcı:*

Yazar, maviADA Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

**Bu yazı Aytmatov'un ölümü üzerine yazılmış, dosya çalışmalarını da özetlediğinden sonradan eklenmiştir.*

*

CENGİZ AYTMATOV'LA "BAŞBAŞA"

Mehmet SOYSAL

TGRT Haber Genel Yayın Yönetmeni

M. SOYSAL: Türkiye'ye çok sık gelemiyorsunuz. Ülkemizi ilk ziyaretinizi göz önünde bulundurursanız, o günden bu güne gördüğünüz değişiklikler nelerdir?

AYTMATOV: Çok teşekkür ederim Mehmet Bey. Beni yıllar öncesine götürdünüz. Türkiye'ye ilk defa 1975 yılında geldim. Şunu kesinlikle söyleyebilirim; Türkiye her geçen gün, her geçen zaman dilimi içinde çok büyük gelişmelere sahne olmakta, hızla modernleşmektedir. Ayrıca özellikle kültür ve sanat alanında çok olumlu gelişmeler gözlemlemekteyim.

Türkiye'ye ilk gelişim hiç de kolay olmadı. Çünkü o yıllarda SSCB yönetimi iş başında ve oldukça etkiliydi. Türkiye'ye gelebilmek için, parti yöneticilerine zorluklarla ulaşarak uzun süre bekledim. Birçok ve uzun bürokratik işlem den sonra izin alabildim. Ama bu tip problemlerle artık karşılaşmıyorum. Örneğin geçen senelerde İzmir'de "Barış Kültürü" adlı bir konferansa katıldım ve İstanbul'a sorunsuz bir şekilde geldim. Benim dikkatinizi çekmek istediğim nokta şu: Bu ziyaretimde dünyanın sorunlarını ve küresel yapıyı, Türkiye'deki insanlarla konuşup tartışmaya gelmişim. Devamında ise İstanbul'da bir kitap fuarını açtık. Bu fuarda 110'dan fazla yayınevi ve binlerce kitap vardı. Demek ki biz böyle bir olaya beraberce imza atabiliyorsak, böyle bir olayı birlikte gerçekleştirebiliyorsak, bu bizim aramızdaki mesafelerin nasıl azaldığını, hepimizin ortak değeri olan sanat, edebiyat, kültürün ne kadar zirveye çıktığını, hangi noktalara ulaştığını çok güzel bir şekilde göstermektedir.

M. SOYSAL: Cengiz Aytmatov, Orta Asya'nın hürriyeti için dünya çapında kalemiyle mücadele etti. Neler hissediyorsunuz?

AYTMATOV: Tabii 1990 sonrasında Kırgızistan, diğer bütün Türk cumhuriyetleri gibi bağımsızlığını kazandı. Şimdi bu yaşana değişim, cumhuriyetlerin bağımsızlığını kazanması, SSCB'nin dağılması tüm dünya için, tüm dünyadaki insanlar için büyük, tarihi bir olay. Bu yaşanan değişimi sonraki nesiller herhalde hiç unutmayacaklardır. Burada bahsedilmesi gereken, biz bu bağımsızlığa bir devrim sonucu gitmedik. Bir değişim sonucu gittik. Peki bu bağımsızlık bize ne verdi? Bağımsızlık, insanlarımızın iradesinin muazzam bir şekilde gelişmesini sağladı. İç dünyalarını daha önce hissetmedikleri kadar hissetmelerini sağladı. Biz şu anda ne olursa olsun bağımsızız. Tarihin bize verdiği bu fırsattan yararlanmak zorundayız.

M. SOYSAL: Rusya yönetimine bağlı, bağımsızlığını ilan edememiş devletler var. Bunlar ne zaman bağımsızlığına kavuşur? Bağımsızlığa kavuşmaları için neler yapmaları gerekir? Hürriyet kuşu insanlar ve milletlere kanat

çırparak kendiliğinden gelmez. Mücadele etmek gerekli değil mi?

AYTMATOV: Bahsettiğiniz, dile getirdiğiniz konu oldukça zor bir mesele. Eğer gerçeği söylemek gerekirse, orada Rusya Federasyonuna bağlı olan cumhuriyetleri ele alırsak, bunlar federasyon içinde bağımlı hale getirilmiştir ve bu durum anayasa ile de pekiştirilmiştir. Şimdi burada asıl tartışılması gereken konu, bunların bağımsız olması gerekir mi? Başka bir deyişle bunların bağımsız olmaları için Çeçenistan örneğinde olduğu gibi savaşmaları mı gerekir? Bu cumhuriyetler çoğunluk itibarıyla Rusya'nın tam ortasında yer almakta. Şayet bunlar Rusya'nın kenarında, diğer ülkelere sınır oluşturacak biçimde bulunmuş olsalardı durum farklı olurdu. Peki bu küçük devletler, bu küçük cumhuriyetler bağımsız olduktan sonra ne olacak? Şu andaki sıkıntılardan kurtulabilecekler mi? Yoksa bu sıkıntılar daha da büyüyerek etnik çatışmaya, bir iç çatışmaya, bir manevi tatminsizliğe mi yol açacak? Bunu gerçekten tartışmak gerekiyor. Bağımsızlığın nasıl, ne şekilde ve hangi kriterlerle sağlandığını belirlemek zorunludur. Yani bana göre tarihin bize verdiği fırsatları çok iyi kullanmamız, jeopolitik olarak bunları çok iyi değerlendirmemiz gerekir. Benim asıl savunduğum, daha önce belirttiğim gibi, eğer bağımsızlık olacaksa bu devrimle değil, bu bir değişimle, yani medeni bir yöntemle gerçekleşmeli. Tabii ki bu benim görüşüm. İnsanlar benimle hemfikir olmayabilir. Benim bu görüşüme karşı çıkanlar da olabilir. Çeçenistan'da yaşayanlar gibi bir bağımsızlık kazanmaktansa, ben bunu Çeçen milleti için feda ediyorum. Çeçenistan bu savaş yüzünden adeta haritadan silinecek duruma gelmiştir. Özetle şunu söylemek istiyorum: Biz kimliğimizi ancak halkımızın entelektüel seviyesini yükselterek, ekonomimizi kalkındırarak koruyabiliriz. Hayat tarzımızı devam ettirebiliriz. Kendi varlığımızı, medeniyetimizi, şiddete başvurmaksızın, kan dökülmeden elde edebileceğimizi düşünüyorum. Tavsiyem şu: Silah almaktansa elimize kalem kitap alıp bu yolla ilerlemek. Belirli bir zaman geçtikten sonra kimin haklı olduğu ortaya çıkacaktır.

M. SOYSAL: Türkiye'de 1980 öncesi sağ-sol kavgalarını biliyor musunuz? İki kesimdeki insanların da sizin kitaplarınızı okumalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

AYTMATOV: Kitaplarımı yazarken sağ ya da sol kesimin okuyacağını asla düşünmedim. Yani ben kitaplarımı yazarken amaçladığım, hayatıma, tecrübelerime, birikimlerime dayanarak gördüğüm ve şahit olduğum bütün gerçekleri kitabıma yansıtabilme. Asıl gayem bu. Bence insanın hayattaki amacı, iç dünyasının var olabileceği son noktayı, zirve noktasını, pozitif noktayı yakalayabilmek. Bu her insan için değişebilir. Bazı insanlar aşk, bazı insanlar görev, bazı insanlar sevgi ve ilgi yoluyla bu noktaya ulaşıyorlar. Benim, kitaplarımda yaptığım; gerçeği, mümkün olduğunca gerçeğin ta kendisini aktarmak. Edebiyatçı olmak, yazar olmak, çok zor bir hale

geldi. Şimdi küreselleşme akımlarını ele alırsak, şu anda toplumun algılaması, toplum kültürü çok değişmiş durumda. Toplumun değer yargıları aşırı derecede değişti. Ve bu değişim devam ediyor. Ben buna karşı insanlığı uyarmak için, insanların bu kolay hazmedici yola kaçmaması için mücadele ediyorum. İnsanın kendisini bulmasını istiyorum; ama bu çok zor. Ben insanlar üzerinde etkili olan bir Amerikan sinemasını nasıl durdurabilirim? Veya romanların yerine basit dedektif hikâyelerinin tercih edilmesini nasıl önleyebilirim?

M. SOYSAL: Fırat Üniversitesi'nden Prof. Dr. Ramazan Korkmaz, romanlarınız için; "Dünyanın bilinci olan insan, bozulduğu zaman beş dönüş izine tutunarak kendini yeniden kurabilir. Bunlar doğaya dönüş, anadile dönüş, insana dönüş, eve dönüş ve Allah'a dönüş şeklinde olabilir. Bu dönüş izliği, olmak ya da olmamak sorusunda bocalayan insana, yalnızlığını, yalıtılmışlığını ve parçalanmışlığını hatırlatmak üzere farklı frekanslarda yapılan bir çağrıdır." diyor. Bunu daha önce duymuş muydunuz?

AYTMATOV: Dile getirdiğiniz konu, çok zor ve felsefi bir mesele. Bunu şu andaki vakti dikkate alırsak açıklamamız çok uzun sürecek. Bence çok ilginç bir fikir. Tabii ki eserlerim hakkında yapılan eleştiri ve analizleri okudum. Daha önce Amerika'da ve Vietnam'da bulunduğum süreç içinde değişik eleştirmenler tarafından eserlerimle ilgili birçok eleştiri yapıldı. Bana göre her insan algılamasına göre okur. Bazı insanlar yüzeysel olarak okuyor. Az önce söz ettiğiniz Dr. Korkmaz'ın dile getirdikleri ise beni çok sevindirdi. Enerjimi fazlalaştırdı, kamçılıdı. Benim eserlerimde söylemek istediklerimi anlayabilmiş ve dile getirmiş.

M. SOYSAL: Bazı romanlarınız Türk sinemasına da uyarlandı. "Selvi boylum, al yazmalı" gibi. Bu filmi gördünüz mü?

AYTMATOV: Bahsettiğiniz filmi yıllar önce seyretmiştim. Şuna inanıyorum ki her olayı, kendi tarihi boyutu içinde değerlendirmek gerekir. Film o zaman seyredenlerin beğenisini kazanmıştı. Romantik ve çok güzel bir film olmuştu. Ben de çok beğenmiştim. O zamanlar filmde siyaset ve ekonomi konusu işlenmemişti. Tabiatla içi içe yaşayan iki insanın aşk hikayesi anlatılmıştı. Benim bütün istediğim, ülkenizle karşılıklı anlaşma yoluyla bütün eserlerimin filme uyarlanması. Ülkenizdeki şartlar ile bizdeki fikirler bir araya geldiği zaman çok güzel filmler ortaya çıkacaktır. Buna eminim. Ne olursa olsun, ortak değerlerimize katkı sağlayacak bu yardımlaşmanın mutlaka yapılması gerekir.

M. SOYSAL: Türk edebiyatını ne kadar yakından takip ediyorsunuz? Kimi tanıyor sunuz?

AYTMATOV: Benim Türk edebiyatı ile ilgili fikir sahibi olabilmem için bu eserleri okuyabilmem lazım. Fakat bizim orada SSCB'nin yıkılmasından sonra eserlerin çevrilmesi işi durmuştur. Şu anda bizim piyasada bir Türk edebiyatçısının, ya da Türkçe bir eserin Rusça veya

başka bir dile çevrilmiş hali yoktur. Ben rastlamadım. Eğer böyle eserler olsaydı Türk edebiyatını ve edebiyatçıları daha yakından tanıma fırsatı bulurdum. Bu yüzden sağlıklı bir değerlendirme yapamıyorum. Beraber, ortak bir çalışmayla Türk edebiyatı eserlerini çevirip Kırgız halkına tanıtılmalı ve okunmasını sağlamalıyız. Bunun için de öncelikle çeviri işlemlerini başlatmamız gerekli. Rusça, bölge ülkeleri açısından ortak bir dil niteliğinde. Bu sebeple Rusçayı bir araç olarak kullanabiliriz.

M. SOYSAL: Dişi Kurdun Rüyalari, Toprak Ana, Sultan Murat, Beyaz Yağmur, Cengiz Han'a Küsen Bulut vb. Bunların dışında Türkiye'de basılmayan, bizim okumadığımız kitaplarınız var mı?

AYTMATOV: Ben buradan Türk yayınevlerinin ve Türk halkının bana gösterdiği teveccühe çok teşekkür ediyorum. Bu yayınevleri benim kitaplarımı alıp tercüme ettiler ve okurlarla, sevenlerle buluşturdular. Biraz önce saydığınız temel eserlerim Türkçeye çevrilmiş durumda. Fakat son zamanlarda çıkan söyleşi türündeki kitaplarım henüz dilinize çevrilmiş değil. Örneğin Japonların önemli düşünürü Japon felsefeci Dalyhisatu İke ile yaptığım söyleşi bir kitap halinde çıktı. Bu henüz dilinize çevrilmiş değil. Aynı şekilde önemli Kazak düşünür Muhtar Şahanaf ile Glastnos ve Perestroika sonrası neler yaşadığımız, neler hissettiğimiz üzerine bir söyleşi yaptım ve bunu da bir kitap olarak yayımladım. İmkanlar müsait olursa bu kitapların Türkçeye çevrilmesi, Türk okuyucularla buluşması çok iyi olacaktır. Bu eserler okuyucuya çok ilginç gelecektir. Şu anda yazmayı düşündüğüm yeni kitaplar var. Hislerimi ve düşüncelerimi yazıya aktarmak istiyorum. Maalesef yoğun hayat temposu yüzünden zaman darlığı yaşamaktayım. Hatta bazı geceler yazmayı düşündüklerim rüyalarım giriyor. Yazmayı çok özledim. Size kendimi şikayet ettiğimi sanmayın, sadece derdimi paylaşmak istedim. Türk halkına ve yayınevlerine çok teşekkür ediyorum. Yeni eserlerim

Türkçeye çevrildiğinde Türkiye'ye geleceğim ve sizleri kucaklayacağım.

M. SOYSAL: Buradan Kültür Bakanlığı'na hatırlatmak istiyorum. Bizim edebiyatçılarımızın eserlerini başka dillere çevirirlerse sizler de okuyabilirsiniz. Bundan sonra uzun aralarla değil de her yıl sizinle görüşmek dileğiyle...

AYTMATOV: Çok teşekkür ederim. Sizinle çok güzel bir sohbet yaptık ve fikir alışverişinde bulunduk. Bu söyleşiden çok büyük tat aldım. Başarılarınızın devam etmesini diliyorum, Türk halkına yenilikler doğrultusunda hizmet edeceğinize yürekten inanıyorum.

Prof.Dr.Ramazan KORKMAZ*

Suların Sırrını Ödünçleyen Adam; Aytmatov

Tanrı dağlarının doruklarından çığlık çığlığa inen Kürkürü Irmağı, Şeker köyü sınırlarına vardığında, dağlardan sularla taşıdığı esini yetim bir çocuğa emanet eder; Şeker'den sonra Kürkürü'nün deli dolu akması kaybolur, değişir, dinginleşir, durulur... Ama bu sefer, dağların ve ırmakların sırrını öğrenen yetim çocuk çağlamaya, dünyaya akmaya başlar.

Çılgık çığlığa insanlara doğru akan ve bütün sınırları aşarak geleceğe ağan bu yetim çocuk Cengiz Aytmatov'dur. Suların sırrını ödünçleyen çocuk, Şeker'den tüm dünyaya yüz elli dört ayrı dile çevrilerek çağlar; tıpkı yaşam gibi... Zira yaşam da sular gibi sonsuz ve mavi bir akış değil midir... Bu nedenle olsa gerektir ki, 1963 yılında Sovyetler Birliği'nin en büyük artistik ölçütü sayılan Lenin Edebiyat Ödülü'nü *Bozkırlar ve Dağlardan Masallar* adlı öykü koleksiyonu ile alır. Suların sırrını ödünçleyen bu yaralı bilinç, homo-semiyotik bir tarzda dağların, bozkırların öyküsünü de okur.

Felaketler, dahilerin ortaya çıkmasında daima kuru bir işlev üstlenir. Sanatçının yaratıcı dehası, bir varoluş sorunu halinde kavradığı felaket olgusunu dönüştürerek içselleştirmeye ve böylece onu aşmaya çalışır.. Daha dokuz yaşında iken Stalin diktasinca evinden koparılıp yalnızca Kırgız Türkçesini savunduğu için –kızıl profesörlük eğitimine rağmen- katledilen baba ve aynı biçimde suçsuz yere sırf Törekuil Aytmatov'un kardeşi olduğu için tutuklanıp öldürülen amcası Rızkulbek. Kimsesiz, savunmasız ve korunmasız kalan bir çocuk. Fakat ailenin en büyüğü. dokuz yaşında omuzlarına binen yük; üç kardeş ve bir anneden oluşan ailenin reisi. Zayıf ve narin omuzları bu yükü taşımak kadar; okulda, işyerinde ve toplum içinde vebalı dışlamalara, yoksalmalara ve aşağılamalara da dayanmak zorunda. Ateşe dayanmak için elbette semender olmak gerek ve her ateş kendi semenderini yaratır ya da her semender kendi ateşini yakar. Hülyalı bir çocuğun yaşadığı bu büyük travmatik kırılma, aynı zamanda Aytmatov'un semenderleşme sürecini de başlatmış olur.

Bu felaket aynı zamanda onun ilk eğitimini aldığı Moskova'dan, şaşaalı bir yaşamdan kopup yoksul, mustarip ve mahcup köyüne yönelmesini de hazırlar. Tutunacak hiçbir dalları kalmamıştır. O, dikta rejiminin 'hain' diye damgaladığı bir aşağılanma ile yaşarken, babasını çok özler ve tıpkı Beyaz Gemi'deki *balık çocuk* gibi zaman zaman Kürkürü Irmağına karışıp babasına ulaşmak, sarılmak, koklamak ve onunla konuşmak ister. Ama bu hülyalı kaçışlar hep hüsranlı düşüşlerle son bulur.

Gerçeğin felaketlerle kuşattığı bu çocuk ve küçük ailesi, çareyi Şeker Köyü'ndeki baba ocağına sığınmakta bulurlar. Bu ocak, onları vebalı dışlamaların lanetinden korur. Burada söze tutunurlar; söz, atalar ruhunun yandığı ocaktır. O kutsal mekanda ruhları tutuşur ve geçmiş zamanlar, yıpratıcı zamanlar, yalan zamanlar bu ocakta yanarak yok olur. Yalnızca semender nitelikli değerler kalır. Atalar ruhu, söze dönüşerek zamanı aşar, babaanne Ayımkan ve 'Karakız Apa'nın anlatıları ile ona ulaşır. Kırgız toprağının kişileşmiş biçimi olan bu insanlar, küçük Cengiz'e yalnızca masallar, efsaneler anlatmakla, maniler, türküler söylemekle kalmazlar; onun yaralı bilincini de sağaltırlar. Aytmatov, 1998 yılında yetmiş yaş kutlamaları dolayısıyla Bişkek'te görüşlüğümüzde; baba-annesi ve Karakız Apa'sından '*Beni yeniden doğuran iki insan*' diye bahsetmişti. Böylece Aytmatov, koruyucu ve doğurgan sığınak söze dönüşerek sırlarını ödünçlediği suların ve öyküsünü dinlediği toprakların adına geleceğe akar.

İkinci Dünya Savaşı, 20 milyona yakın insanını kaybeden Sovyetler Birliği'de büyük bir trajedinin yaşanmasına neden olur; açlık, yoksulluk ve savaş travması bütün bir ortak payda haline gelir. Savaş, insan etiyle beslenen azman bir dev gibi büyüyerek ilerlerken, öykülerinde Aytmatov, toprağın diliyle savaşın metafiziğini kurmaya ve sorgulamaya girişir; Yüzyüze (1953), Erken Gelen Turnalar (1957), Cemile (1958), Oğulla Buluşma (1969), Toprak Ana (1963), Yıldırım Sesli Manasçı (1990), Gün Uzar Yüzyıl Olur.(1980), Dişi Kurdun Rüyaları (1990), Kassandra Damgası (1995) ve diğerleri.

Galiba Cengiz Aytmatov'u başarılı kılan en önemli etken, onun yerel ve ulusal değerleri evrensel perspektiften anlatma yeteneğinde yatmaktadır. Elbette bu durum, özellikle bizim folkloru ve halk anlatılarını biraz da ideolojik amaçlı kullanan yazarlarımıza da örnek olmalıdır. Zira nasıl damla deryanın bütün özelliklerini içerir ise, insani açıdan yerel bir değer de pekala evrensel anlamda insanı açılımları taşıyabilir. Önemli olan basit, sıradan insanların içindeki büyük insanı yakalama ve anlatabilme kudretine erişebilmektir. Folklorik malzeme, spontane bir dönüşümle alındığından kendi anlatımıyla doku uyumsuzluğuna girmez. Aytmatov'un, kalemini hiç bir zaman ideolojik koşulların ve kişisel hırsların kullanımına vermediğini de belirtmemiz gerekir. Öyle ki, babasını, amcasını katlederek çocukluk hayallerini elinden alan ve bütün Sovyetler Birliği'ni modern bir hapisaneye çeviren Stalin'e bile doğrudan saldırmaz. O, dünya sorunlarının keşiştiği bir prizma gibi insanlığın bütün sevinç ve acılarını kendinde deneyimleyerek yansıtır.

Kürkürü Irmağının dağlardan aldığı sırrı kulağına fısıldadığı bu küçük çocuk, şimdi 78 yaşında bilge bir insan, ama o çocuk yüreğindeki heyecanla dünyaya ve geleceğe çığlık çığlığa akmaya devam ediyor. Aşkın, savaşın ve ötekileşmenin estetik temelli sorgulamalarını yapıyor. Aytmatov'un eserlerinde çıkan en önemli prob-

maviADA 8 YAĞ

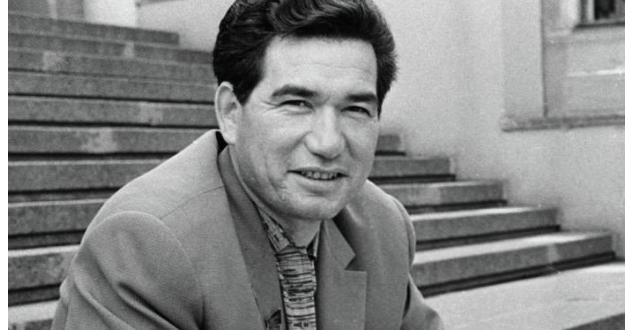
lem 'Biz dünyanın, zamanın toplumun veya başkalarının istediği gibi mi, yoksa kendi istediğimiz gibi mi yaşamalıyız?' tümcesidir. Bu soruna tek yönlü, ezberlenmiş veya indirgemeci bir anlayışla asla yaklaşmaz. Kişilerin, ülkelerin ve inançların farklılıklarına rağmen, kaosun karşısına en büyük kozmos kronotopu olarak insan figürünü çıkarır. Ona göre; 'insan evrenin bilinci'dir. Nerede, hangi zamanda, hangi mekanda olursa olsun ve hangi mensubiyete bağlı bulunursa bulunsun; insan türünden birine verilen zarar, bütün insanlığa verilmiş zarar olarak algılanır.

Doğrusu insan, başkalarını anlatırken hep kendini arar. Aytmatov da başkalarının öyküsünü anlatırken hep kendini bulmaya çalışır. Simurg kuşu gibi hem bütün insanlarda kendini hem de kendinde de bütün insanlığı duymaya çalışır. Bu nedenle anlatılarında, ateşten özlemelerle yolları beklenen bir baba imgesinin her zaman silüetini görmek mümkündür; Beyaz Gemi'de kendini sulara atan çocuk, Gün Uzar yüzyıl Olur'da çöle savrulan Abu Talip'in çocukları, Cengiz Han'a Küsen Bulut'ta aşkı için öldürülen Yüzbaşı Erdene'nin oğlu, Cassandra Damgası'nda koca bir bebek olarak uzayın boşluğuna uçan Keşiş Filofey; hep ateşin özlemlerle babalarının yollarını bekleyen karakterlerdir. Ne var ki, gerçek hayatta Aytmatov, 1937 yılından beri aradığı kayıp babasının kemiklerine ancak 1991 yılında Kırgızistan'ın Çontaş vadisinde rastlayacaktır.

Toprak, su, rüzgar ve ateşin bileşimidir insan. Bünyesinde evrenin küçürek bir örneğini taşır. Aytmatov, bu küçürek örneği bütün zamanlar, mekânlar ve giydirilmiş bütün kimlikler ötesinde yalın, çıplak bir değer olarak algılamak, yakalamak ve anlatmak ister. Kim bilir belki de sular, bütün değişmeler içinde değişmez olanın sırrını da söylemişlerdir bu bilgeleşecek çocuğa. O da dili döndüğünce bunu anlatmaya ve çığlık çığığa dünyaya akmaya devam eder.

İki yıl sonra, bu duyarlı bilgenin 80. yaşı kutlanacak. Dünyanın bütün suları, dağları ve bozkırları bu kutlamaya kendi dillerince katılmaya şimdiden hazırlanıyor. Büyük ozanların diyarı Anadolu neler söyleyecek bu bilge yazar için, şimdiden merak ediyor; Aytmatov'a sağlık esenlik diliyorum.

***Prof.Dr.Ramazan KORKMAZ.:** Fırat Üniversitesi Öğretim Üyesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi Konuk Öğretim Üyesi

CENGİZ AYTMATOV

Mehmet GÜLER*

Cengiz Aytmatov adı o kadar bizden ki. Ne zaman anayım, bir Orhan Kemal, Sait Faik, Yaşar Kemal kadar yakın gelir bana. Bizden, içimizden biri sayarım onu. Bu yüzden olmalı, Cengiz Aytmatov'un Türkçeye çevrilmesini bile yadırgarım...

Cengiz Aytmatov'u bu kadar yakınlaştıran neden onun Türk ve Müslüman kökenli olması mıdır? Belki. Ama hepsi bu değil. Çağımıza özgü değerlerin artık bu kavramlarla yaratılmadığına inananlardanım...

KIRGIZLAR

Tarihsel bilgilerimize göre, Kırgızlar Türk ve Müslüman'dırlar. Ağırıklı olarak Kırgızistan denilen bölgede yaşarlar. Savaşçı bir ulustur onlar. Savaşçı ulusların tarihte ciddi bir uygarlık yaratamadıklarına, yaratamayacaklarına inananlardanım. Çünkü kırıp yıkmak, öldürüp yok etmek üzerinedir onların kültürleri. Yaratmak, var etmek, çoğaltmak üzerine değildir. Savaşçı ulus hele de dağlık kesimde konar-göçer bir biçimde yaşıyorsa daha da uzaktırlar uygarlıktan. Bu nedenledir ki ileri uygarlıklar barış kültürünü yaşam biçimi haline getirmiş, yerleşik toplumlarda görülebilir ancak.

Uzun yıllar Sovyetler'in hegemonyası altında yaşayan Kırgızlar'ın bilimde, sporda, teknolojide dikkat çekici bir başarıya imza attıkları sanırım söylenemez. Kırgızlar'ın adını dünya ölçeğinde duyuran, onurlandıran tartışmasız tek ad varsa işte o Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov, kendi kurallarını yıkarak karınlıkların içinden bir yıldız gibi doğmuştur...

BÜYÜK YAZAR OLMAK

Ülkeleri tanıtan büyük elçiler, basın ataşeleri, dışişleri bakanları, daha pek çok görevliler vardır. Bunlar, tanıtım olanaklarının her türünden yararlanırlar. Bu uğurda çok büyük bütçeler tüketirler. Bizim ülkemizde resmi kanallardan yapılan tanıtımların psikolojik boyutlarını üst üste koysanız, tümü yalnız başına bir Nazım Hikmet'in yarattığı imajı yaratmış mıdır acaba?

Aynı şeyi, hatta daha fazlasını Cengiz Aytmatov için de söyleyebiliriz. Kırgızistan bu büyük yazarı bağrından çıkartmasaydı, bu ülkenin adını onurlu bir biçimde kaç kez duyardık?

Bu durum büyük sanatçıların, yazarların ne denli işlevsel olduklarını düşündürür bize. Barış elçisidir onlar. O ülkenin en güzel yüzüdürler. En güzel sesleri, görüntüleridirler. Dost, düşman demeden herkesin hay-

ranlık duyacağı addırlar. Ülkeler, çağdaş yüzlerini o sanatçıları sayesinde oluştururlar. Hayranlarını o yazarlar, sanatçılar sayesinde elde ederler.

CENGİZ AYTMATOVU TANIMAK VE SEVMEK

Cengiz Aytmatov'u bir 68 kuşağı ruhuyla tanıdım ve sevdim. Sevmenin de ötesinde bir hayranlıktı bu, bir bağlanmaydı...

Beni sarsmayan, sallamayan, gönül telimi titretmeyen, yüreğimi kanatmayan yazarları kolay kolay sevmem, sevemem. Cengiz Aytmatov her zaman saran, sarsan, coşturan bir yazar oldu benim için. Yüreğimi kanattı, onulmaz yaralar açtı. İnsan olmanın sorumluluğunu, duyarlığını hatırlattı. Ruhumuzu kanatlandırdı. Bir roman, bir öykü yazmıyordu o. Manas Destanı'nı yeniden söylüyordu. Kırgızistan bozkırlarının sesiydi. Bir buluttu o, bir rüzgârdı. Bazen bir at olarak konuşuyordu. Bazen bir balık, bir kuş, bir deniz dile geliyordu. Bazen bir dosttu, bilgeydi, anaydı. Ama en çok bozkırdı; dillenen, konuşan bir topraktı. Son derece yalındı, ama çoğuldu da. Bozkırın derinliklerinden gelen bir ses gibi yankılanıyordu. Onun sesinde sınıflar, kuşaklar çarpışıyordu. Ta yaradılışa kadar iniliyor, yaşadığımız güne kadar geliniyordu. Bozkırda koşan uzun atlar, uzun seslerdi o. Her şey doğanın ve bir çocuğun yalınlığında, saflığındaydı. Hiçbir şey durağan değildi. Her an bir şeyler çözülüyor, yeni bir dünya kuruluyordu. Bozkırdaki koyakların, mağaraların inleyip yankılanması gibi derinden ses alıp ses veriyordu her yapıtı. Kuşların, atların, kartalların, balıkların, en çok da masalların, destanların dilini kullanıyordu. Bu dillere halkının dilini katıyordu. Her şey düş, söylene, gerçek oluyordu. Gerçek nerede başlıyor, düş nerede kuruluyor, imge nerede bitiyor, bilinmiyordu. Birileri türkü söylüyordu bozkırda. Bu yalın ses çok sürmüyordu ki koca bir senfoni oluyordu...

YAPITLARINDA ÇARPAN YÜREK

Cengiz Aytmatov neyi yazarsa yazsın, sonunda insanı yazıyordu. Bu yüzdendir ki bir taşı, kuşu, otu, kartalı, atı yazarken aslında insanı yazıyordu. Anlattığı tüm simge, nesne, metafor dönüyor, dolaşiyor, yine insana çıkıyordu.

İlk kez "**Beyaz Gemi**"de sevmiştim onu. Sözde "Işık Göl"de yüzüyordu o gemi. Gölü, insanları öyle bir düşsel, coşkulu anlatılıyordu ki, o göl de, o gemi de sizin içinizde var olmaya başlıyordu. İnsanın duygu ve düşünceleri dede / torun bağlamında, ama bir masal / destan dilinde kanatlanıyordu. Bu romandaki dedenin toruna anlattığı 'Boynuzlu Maral' öyküsü sonsuz bir güzellikteydi. Romandaki Mümin Dede bir geçmişti, torunsa gelecekti. Torun her gün göle gidiyor, uzaklardan geçen beyaz gemiyi izliyordu. Babasından ayrı kalmış, baba özlemiyle yanan bir çocuktu o. Babasına ulaşması için çocuğun balık olması, o gemiye kadar yüzmesi gerekiyordu. Babasını bulursa salt özlemini gidermekle

kalmayacak, yeni dünyalara, umuda yolculuklar yapacaktı. Beyaz Gemi, karanlıkların, şiddetin, acımasızlığın egemen olduğu o yıllarda beyaz bir umut olarak içimizde salınıp durmuştu.

"İlk Öğretmen"de bir Duyaşen öğretmen vardı. Onun aydınlatma eyleminde kalem, silgi, defter, sıra, okul, öğrenci ne varsa sevgi oluyordu. Bu güzellikler karşısında karanlıklar, kötülükler yıkılıyordu. Dünyayı güzellemede, değiştirmede her şey sevgiye, umuda dönüşüyordu.

"Toprak Ana" onun en doğal destanlarından biriydi. Toplumsal bir sorumlulukla yazılmıştı. İnsanlığın en eski, en sürekli derdi, açmazı olan savaşı anlatıyordu. Eşini ve üç oğlunu yurt sevgisi uğruna kaybeden bir ana, zor zamanlarda dişile, tırnağıyla işlediği, kanı ve teriyle suladığı toprakla derleşiyordu. Burada iki büyük ana vardı; birisi topraktı, ikicisi insan olan o dertli kadın anaydı. Bazen bunlar birbirine karışıyor, hangisini daha çok ana, hangisinin daha çok toprak olduğu birbirine karışıp gidiyordu...

"Cemile" salt Kırgızistan'a özgü bir öykü değildi. Anadolu'yu, yani bizi de sahici bir biçimde kuşatıyordu. Sultan Murat'la Cemile arasındaki aşk, çoğu yerde vatan aşkıyla karışıyor. At sevgisi yine bir metaforu. Bu tutku yine bir vatan sevgisi, insan sevgisi, özgürlük olup çıkıyordu karşımıza...

"Al Yazmalım, Selvi Boylum" dünyanın en yalın, en içten, en sahici aşk öyküsüydü. Roman boyunca 'sevgi' sorgulanıyordu. Günümüzde tükenen, metalaşan, kirletilen aşklara göndermeler yapıyordu. "Sevgi emektir" derken, bu soyut kavram iyice insanileşiyordu. Bedeli ödenmeyen sevgilerin sevgi, aşkların aşkların aşk olamayacağı en güzel bir biçimde dillendiriliyordu. Bir çocuğa sevgi ve emek vermeyenlerin biyolojik baba ve anne olmaktan öteye geçemeyecekleri vurgulanıyordu. Gerçek aşk yüceltiliyor, tapınası bir değer olarak sunuluyordu...

"Kopar zincirlerini Gülsarı"da sözde bir atı anlatıyordu. Cins bir at olan Gülsarı'nın doğumdan ölümüne kadar olan fırtınalı yaşamında tüm insanlık, doğa sorgulanıyordu. Gülsarı giderek kişilik kazanıyor, ben, sen, o, biz oluyordu. Atla birlikte bozkır yine bir sonsuzluk ve özgürlük katına çıkıyordu. Aşk, emek, özgürlük, yurt sevgisi yine kutsanıyor, destanlaşıyordu...

"Deniz Kıyısında Koşan Köpek" bu simgesel, lirik anlatımların en güzellerinden birisiydi. Balıkçılıkla zarar geçinen bir köyün kuzey denizinde ava çıkan dede/torun ilişkisinde öykü çözülürken sizi da alıp ta oralara götürüyordu. Deniz, Aytmatov'un temel izleklerinden biri olan bozkır gibi sonsuzlaşıyor, derinleşiyor, başını alıp gidiyordu. Her tümcede, her betimlemede tüyleriniz diken diken oluyor, can evinizden vuruluyordunuz ...

"Cengiz Han'a Koşan Bulut" yine dehşetli bir aşk öyküsüydü. Çok eski bir çağı anlatsa da yakın bir zamana

dönüşüyor, gelip sizi buluyordu. Cengiz Han'ın komutasında savaşa çıkan ordunun içinde bir yasak aşk alevleniyordu. Her şeyin otorite ve tek lider olduğu yerde aşk bir isyandı, başkaldırıydı. Otorite buna izin vermiyordu. Bu yasak aşk otoriteye inat daha da alevleniyordu. Giderek yasağı, korkuyu, ölümü tanımaz oluyordu. Bir diktatör olan Cengiz Han'ın aşka koyduğu ölümcül yasaklar, en sonunda aşkın gücü karşısında eriyor, yok oluyordu. Zaman zaman hamasi nutuklarla övündüğümüz tarihimizin, lirik bir aşk bağlamında ince eleştirisi de yapılıyordu....

ŞAŞI OKUMALAR

Yazınsal ürünler dil içinde yeni bir dildir. Güzel yazılmış yapıtlar, sayısız kez okunur. Onların tükenişi diye bir şey yoktur. Böyle yapıtlar her okunuşta yeni anlamlar yüklenirler. Soylu yapıtların kaç okuru varsa, o kadar da anlamları vardır. Bilinçli bir paylaşmadır bu. İyi okur, iyi yazarın serüvenine karışıp gider. İyi yazılmış, uçları açık bırakılmış tüm yapıtlardan beklenen budur.

Ama tüm bunlar, yazarın/yapıtın gerçekliğinde, üslubunda, dilinde, tadında ve dünya görüşünde sürer. Okur, kitaba ve yazara ihanet etmeden o yapıtın serüvenine katılır. Türküsünü yazarın ve kitabın dünyasına uygun bir biçimde söyler. Örneğin, Nazım Hikmet şiirlerini mezarlıkta ayet niyetine okuyamazsınız. Umberto Eco'nun Gülün Adı adlı yapıtını okuduktan sonra elinizi yüzünüze çalıp, geçmişlerinizin ruhuna hediye edemezsiniz. Bir cinayet işlediğinizde, "Bana bunları Yunus Emre'nin şiirleri yaptırdı" diyemezsiniz....

Kısacası yazınsal ürünleri okurken düşünme, imge kurma, hatta eyleme geçme özgürlükleriniz vardır. Ama bu özgürlüğünüz yapıtların size sunduğu iletiler doğrultusunda kendiliğinden gerçekleşir. Doğal olan da budur. İstesenez de bir yapıtı kolay kolay şaşı okuyamaz, hak etmediği içerikle yorumlayamazsınız...

CENGİZ AYTMATOV'U YENİDEN OKUMAK

Cengiz Aytmatov'un yapıtları çok duru, çok yalın olmasına karşın, simgeseldir, metaforlarla doludur. Onun yapıtları dümdüz okunmaz. Zengin çağrışımlarla, yan anlamlarla okunur ve kavranabilir. Ama hep ileriyedir onun yapıtlarındaki iletiler. Çok eski dönemleri anlatırken bile onun içine bu günü, yaşanmamış yarınları koyar. Bir Atın koşusunda, bir kartalın uçuşunda, bozkırın uğultusunda bir insanın kavgasını, umutlarını bulabilirsiniz. Bir başka okur, aynı metaforlardan başka çağrışımlar alabilir. Ama bu çağrışımların yönü, içeriği, teması genelde birbirini tamamlar, aynı yönde olur. Bir başka deyişle, has yapıtların genel anlamları, iletileri kişilere, sınıflara, düne, bugüne, yarına göre değişmez. Dün sosyalizmin baş yapıtı olarak okunan bir ürün, bugün tutuculuğun, gericiliğin, şovenizmin hizmetine sunulamaz. İşçi sınıfına toplumsal umutlar aşıl原因 bir yapıt, belli bir süre geçtikten sonra işçi sınıfı düşmanı ideolojilere alet

edilemez. Bir takım kişiler bunu istese de yapıtın kendisi izin vermez.

Cengiz Aytmatov ölmedi, yaşıyor. Daha o ölmeden, yapıtlarına ayrı bir yön verildiğini, iletilerinin değiştirildiğini, farklı sınıfların farklı beklentileri doğrultusunda kullanıldıklarını üzülerek, şaşırarak görüyor, izliyoruz. Üstelik de Aytmatov yaşarken yapıyor bunlar. Ve Aytmatov bunlara seyirci kalıyor. Aytmatov öldükten sonra kim bilir o yapıtlar ne hale sokulurlar? Vah benim köse sakalım...

Konuyu biraz daha somutlaştırarak anlatmakta fayda olduğunu düşünüyorum. Cengiz Aytmatov, Sovyetler Birliği'nin yükseliş döneminde "Lenin Edebiyat Ödülü"nü almıştır. Bu ödül, o dönemde herkese kolay kolay verilmezdi. Hele de sosyalist teorilerin ve estetiğin kılı kırk yararcasına tartışıldığı dönemlerde. Sosyalizmden en küçük sapmaların affedilmediği, ihanet sayıldığı, ağır bedellerin ödendiği günlerde Lenin Edebiyat Ödülü'nü hak etmek her babayiğidin harcı değildi. Kırgızistan gibi yoksul bir bölgeden, geri kalmış ulusun bağrından çıkan bir yazar, koca Sovyetler Birliği'nde bu başarıyı söke söke hak etmiştir...

İşte bu ödülü hak eden Cengiz Aytmatov, bugün Türkiye'de tutucu, gerici, söven milliyetçi unsurların idölü haline gelmiştir. Gelin de inanın buna. Ama gerçek. Dün, devrimci amaçla devrimciler tarafından okunan yapıtları, bugün karşı devrimciler tarafından geçmişe özlem duy-mak için okutuluyor. 1970'lerde sol ideolojinin, sol kültürün, sol edebiyatın piri, peygamberi katına çıkartılan bir yazarın, bugünlerde ideolojinin bir ucundan öbür ucuna şutlanması akıl alacak gibi değil.

Tamam, devrimci ideolojiye ihanet eden insanlar her dönemde olmuştur. Gorbaçov da, Yeltsin de Sovyetler Birliği'nin o döneminde bir numaralı devlet adamlarıydılar. Koşullar değişince bu sistemi yıkmak için ilk tekme onlar vurdu. Aynı anlayışa bir yazar da düşebilir. Dünya görüşünü, siyasal tercihini tam ters bir ideoloji doğrultusunda değiştirebilir. Dünün Lenin Edebiyat Ödülü'nü almış Cengiz Aytmatov, bugün Nobel Ödülü'ne, ya da çok daha bireyci, şoven bir ödüle gönül koyabilir. Ama Dünlerde devrimci bir yapıt diye okunan "*Beyaz Gemi, Toprak Ana, Kopar Zincirlerini Gülsarı, Selvi Boylum Al Yazmalım, Cemile...*" gibi devrimci duyarlıkla okunan yapıtlar, şimdilerde karşıdevrimci yapıtlar gibi sunulamaz. Sunulsa da o anlamda okunamaz. Yazar izin verse de yapıt izin vermez buna. Yerli Avustralyalının bumerang silahı gibi geri döner, sahibini vurur o yapıtlar...

SONUÇ

Son dönemlerde Cengiz Aytmatov'un Türkiye'deki yayınevlerine, okurlarına baktığımızda bu acı gerçekle karşılaşıyoruz. Tamam, Cengiz Aytmatov istiyorsa otursun, fanatizme, militarizme, şovenizme hizmet eden yeni öyküler, romanlar yazsın. Bu onun tercihi. Kimsenin

neden böyle yapıyorsun demeye hakkı yok. Ama benim 1968 ruhuyla okuduğum o güzelim devrimci destanları gericiliğin, sövenizmiş önüne atmaya da kimsenin hakkı yok. Onlar yolunu almıştır artık. Devrimci ruhla yazılanlar tıpkı bir **beyaz gemi** gibi salınıp gitmeliler. Kimse yönünü değiştirememeli onların. Eğer bu eski yapıtlar eski yönlerinde salınıp gitmiyorlarsa, gidemiyorlarsa bir hastalık vardır burada. O hastalığın ne olduğunu eleştirmenlerin, sosyologların, toplumbilimcilerin arayıp bulması gerekir...

Cengiz Aytmatovun 1960'larda, 1970'lerde devrimci ruhla yazdığı yapıtları onun değil artık. Benim ve tüm dünya insanlığının. Onların içindeki aydınlıkları karartmaya kimse kalkışmamalı. Cengiz Aytmatov da dahil buna. Er, geç o silahlar dönüp onları vuracaktır...

*MEHMET GÜLER

Yazar

*

CENGİZ AYTMATOV'UN ESERLERİNDE YOZLAŞMA VE YABANCILAŞMA

YRD. DOÇ. SALİM ÇONOĞLU

Balikesir Üniversitesi

*Güç, yozlaşma doğurur, mutlak güç, mutlak yozlaşma
doğurur.*

Lord Acton

Kırgız halk kültüründe yıkanmış, yüzyılların birikimiyle oluşan bu kültürü çağdaş edebiyata taşımış, Kırgız edebiyatının yaşayan en önemli romancılarından Cengiz Aytmatov'un eserleri, binlerce yıllık köklü bir geçmişten süzüle gelen Türk Dili'nin ve kültürünün zenginliğini, anlatım gücünü yansıtmaya dikkati çeker.

Yazar, halk hikâyelerinin, destanların, masalların, efsanelerin hâlen canlı olduğu ve yaşandığı, kahramanların ruhlarının halk arasında dolaştığı bir çevrede yetişmiştir. Çıkış noktası yerli ve millidir Aytmatov'un. Ancak başlangıç noktası belli olsa da, bu noktada kalmayan Aytmatov, milli/ yerli olandan aldığı öze evrensel yükselmeyi başarmıştır. Eserlerinin farklı dünya dillerinde ilgiyle okunmasının arkasında yatan sebep de bu olsa gerektir.

Geçmişten günümüze güzellikleri taşıyan Aytmatov, eserlerinde politik propaganda kaygıları içerisinde olmadan sadece güzelliğe yürümüş ve geçmişten güzellikler derlemiştir: "İdeolojiler, kendilerini yaşatacak ve kendilerine hizmet edecek özneler üretir. Sanatçı, böyle bir özne olmayı reddeden kişidir. Ama bu onun ideolojinin dışına çıkabileceği anlamına gelmez. Yapabileceğinin azamisi, ideolojinin öznesi olmayı reddettiği ölçüde ideolojiyi reddetmektir."¹ Yazarın eserlerinde bunu gerçekleştirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Türkmen yazar Annaguli Nurmemmet, eserlerinin şekillenmesinde ve dünyaya bakışının derinleşmesinde en büyük payın Cengiz Aytmatov'a ait olduğundan bahsederken, Cemile adlı eserini henüz öğrenci iken okuduğunda, Cemile'nin sanki kendi köylerinden birisi olduğunu, eserin Rus dilinde olmasına rağmen Cemile'nin Türkmen dilinde konuştuğunu, o dilde türkü söylediğini ifade eder. Aytmatov'un eserlerindeki ninniler de sanki kendi annesinin ninnileridir. Üstelik onun eserlerinin kahramanları da tuza yakın, ocağa yakın, kendi büyüdüğü toprağa yakındır. Onların da en büyük üzüntüsü toprak üzüntüsüdür, memleket üzüntüsüdür, insanlık hoş görüsüdür. Bunlar atalarımızın kültüründen gelmektedir ve çok derindir. Bütün insanları sevgiyle

kucaklamaktadır.² Onun eserlerinde insanları sevgiyle kucaklayan engin bir hoşgörünün ve insan sevgisinin varlığı içten içe sürekli kendisini hissettirir.

Bir taraftan insan sevgisinin ve hoşgörünün varlığını her fırsatta okuyucuya hissettiren ve özümset-tiren yazar, diğer taraftan da bu sevginin kaynağı olan yerli ve milli hayata yabancılaşmış ve yozlaşmış roman kahramanlarıyla da sık sık karşı karşıya getirir bizi. Hemen hemen bütün romanlarında içinde yaşadığı toplumun geçmişten getirdiği ve bir hayat biçimi/değerler manzumesi haline getirdiği değerlerine yabancılaşmış ve yozlaşmış roman kahramanları vardır. Bu kahramanlar önce kendilerine, daha sonra içinde yaşadığı topluma yabancılaşır ve sırt çevirirler. Böylece yazar, iki karşıt kutup arasında bir mukayeseye imkân vererek bir anlamda "tipik insanı" ortaya koymaya çalışır.

1917 Ekim devriminden sonra sınırsız gücü ellerinde tutan despot ve tiranlar gerek toplumu gerekse bireyleri yozlaştırmış ve ahlaksızlaştırmıştır. Çünkü gücün sınırsız bir şekilde ve despotça kullanıldığı yönetimlerde, merkezi otorite, üzerinde otorite uyguladığı bireylerin bir kısmını alçaltacak ve yabancılaştıracaktır. Ve böylece bu bireyler kendilerinin farkında bile olmadan, otoritenin düşüncelerini kuşanarak, hayatlarını evcil hayvanlar gibi geçirmeye başlayacaklardır. Aytmatov'un eserlerindeki bu tipte kahramanlar, Ramazan Korkmaz'ın tespitiyle, yatılı okullar gibi toplu meditasyon merkezlerinde eğitilmiş insanlardır.³ Bu kahramanlardan biri Beyaz Gemi romanındaki Urazkul'dur. Kendi benliğini yitirmiş, içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış ve yozlaşmış bir roman kahramanıdır. Eserde Mümin Dede aracılığıyla dillendirilecek Maral Ana efsanesi aracılığıyla insana kendini hatırlatma çabalarına bile kayıtsız kalır: " Hepimiz Geyik Ana'nın çocuklarıyız..... Saçma bütün bunlar. Bir metelik için birbirlerinin gırtlığına sarılmaya, insanları hapisanelerde çürütmeye hazırlanan millet, geyik meyik de ne oluyormuş? Çok eskiden insanlar Geyik Ana efsanesine inanırlarmış. Ne de cahil, ne de aptalmışlar, gülünç şey! Bugün herkes okuyazar, kültürlü insan sayılır. Bugün bu çocuk öyküleri bize gerekli değil artık!"⁴

En büyük hayali şehre yerleşmek olan Urazkul şöyle devam eder: "...Bir de bakarsın çocuklar doğar. Oğlan hukukçu olur, kız ise piyano çalar. Şehir çocukları hemen belli olur. Akıllı uslu. Evde yalnız Rusça konuşulur...Şu aptal, köy şivesini konuşsun ömrü boyunca!...

² ÇONOĞLU, Salim, Annaguli Nurmemmet: Öze Dönüş Dilini Çözümleyen Bir Yazar ve Eserlerinde Dönemler., I. Avrasya Sanat Edebiyat Yıldızları Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri Kitabı, TDKM Yayınları, Ankara: 2003

³ KORKMAZ, Ramazan, Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri, Türksoy Yayınları, Ankara: 2004

⁴ AYTMATOV, Cengiz, Beyaz Gemi, Elips Kitap, İstanbul: 2005, II. Baskı

¹ PARLA, Jale, Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları, İstanbul:2001, III. Baskı

Elbette çevreye yabancılaşmanın ve yozlaşmanın temelinde sevgisizlik de vardır. Yüreğinde sevgi tohumları taşımayan bu soydan insanlar, boş bir bedenden farksızdır. Ama daha da kötüsü, çevresindeki her şeyi hiçe sayan bu insanların, yüreklerindeki kötülük tohumlarını etraflarına saçarak onları başka günahsız ve temiz bedenlerde de yeşertmeye çalışmalarıdır.

Toprağa saygıyı ve insan sevgisini işlediği Toprak Ana romanında da değer yargılarının tam anlamıyla dejenere olduğu ve çöküntüye uğradığı, II. Dünya Savaşı'nın kıtlık ve ölüm getirdiği, çocukların bir dilim ekmeğe muhtaç olduğu günlerde, erkeklerinin hepsi savaşa gitmiş bir köyde, geride kalanları ayakta tutmaya çalışan, yüreği insan sevgisiyle dolu bir kadın olan Tolganay'ın çabalarını ve köyün nadasa bırakılmış topraklarını ekerek insanları doyurmak için evlerden güç bela toplanan son buğday tanelerinin savaştan kaçan ve aynı köyün adamı Cenşenkul tarafından çalınması anlatılır. Bütün bir halkın büyük tehlikeler yaşadığı bir dönemde kendi insanına böyle bir davranışı reva gören Cenşenkul gibi roman kahramanları aracılığıyla yazar, bataklık haline gelmiş bir rejimin içinde yaşayan bireylerin de bu bataklıktan nasiplendiğini ve kokuşmuşluğunu gösterecektir.

Gün Olur Asra bedel romanındaki Sabitcan tipi de yabancılaşan ve yozlaşan değerleri temsil eder. Aral Gölünün ve Kırgız bozkırının ruhu Kazangap'ın oğlu olan Sabitcan da kendisini başkalarına teslim ederek evcilleşmiş, gelenek ve göreneklere yüz vermeyen ve hatta babasının, ölümünden sonra vasiyeti gereği Kırgızlarca kutsal sayılan Ana Beyit mezarlığın gömülmesini bile umursamayacak bir insandır.

Elbette bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak anlaşılacak odur ki, bu coğrafyaya hâkim olan otorite/siyasal güç, militleşme sürecini reddettiği için romanlarda karşımıza çıkan kahramanları kendilerinden/benliklerinden uzaklaştırma çabası içinde olmuştur. Bu tam anlamıyla bir yozlaşmadır. Diğer taraftan yazarın roman diliyle ifadesiyle: "devletin çıkarlarından daha önemli ne olabilirdi. Bazıları insan hayatının önemli olduğunu sanıyorlardı. Ne laf ya! Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner. Sönen, yanmayan sobanın da hiçbir yararı yoktur. Ama öte yandan bu insanlar devlet olmadan yaşayamazlar. Sobayı tutuşturan, yakan onlardır. Sobayı yanar tutmakla görevli olanlar da ona yakıt temin etmeliydiler. Her şey buna bağlı."

Uzun süre özgürlüklerde kısıtlamalara giden bir rejim tarafından yönetilen ve güçsüzleşen insanlarda bu yabancılaşma ve yozlaşmanın görülmesi doğaldır. Aytmatov, yukarıda örnekler verilen eserler de sadece yozlaşan değer ve kişileri değil aynı zamanda olması gereken güzellikleri de ortaya koymaya çalışmıştır. Bir anlamda bize apaçık gösterdiği yozlaşmış bir toplumun içine düştüğü çıkmaz durumdan, efsane, destan, masalların yeniden işlenmesiyle ve yüzlerce yıldır olgunlaştırılan

düşüncelerin ve yaşama biçimlerinin yeniden işlenmeye ve konuşulmaya başlanmasıyla kurtulabileceğini gözler önüne sermiştir.

✍

* YRD. DOÇ. SALİM ÇONOĞLU

Balikesir Üniversitesi

Cafer GARİPER*

BİR AŞKIN UZUN SÜRMÜŞ ŞAFAĞI: CEMİLE

Louis Aragon'un "(...) *bence dünyanın en güzel aşk hikâyesidir*"⁵ diye nitelediği Cengiz Aytmatov'un *Cemile* (1958) adlı uzun hikâyesi birçok dile çevrilmiş ve ilgiyle karşılanmıştır. Türkçeye de birkaç defa çevrilen *Cemile*, sevilerek okunan eserler arasındaki yerini almıştır. *Cemile*'nin çok sayıda dilde, bu arada Türkçede, sevilerek okunmasının sırrı, saf bir aşkın tabii bir anlatımla birleştirilerek sunulmasında aranmalıdır.

Cemile, hikâyeye de adını veren tematik güç durumundaki genç kadının belirli bir dönemdeki hayat çizgisi ve yasak aşkı etrafında şekillenir. Hikâye, "*Cemile adlı evli genç bir kadının törelere karşı çıkararak yaşadığı bir yasak aşk sonucunda memleketini terk etmesi üzerine bina edilmiştir*."⁶ Kurmaca dünyanın kahraman anlatıcısı Seyit, Cemile etrafındaki gözlemlerini, düşüncelerini ve duygularını lirik bir söyleyiş içerisinde Cemile'yi ve aşkı yücelten bir ifadeye kavuşturur. Bunda anlatıcının yasak aşka kapılan askerdeki üvey ağabeyinin eşi Cemile'ye gönlünü kaptırması olmasının da payı vardır. Araya belirli bir zaman aralığının da girmesiyle anlatıcı bu aşk macerasını âdeta nostaljik, romantik, yakıcı bir besteye dönüştürmesini bilir.

Aytmatov'un *Cemile* hikâyesi, *gelenek-evlilik-aşk çatışması* üzerine kurulmuş bir olay örgüsüne sahiptir. Bu çatışmalar ağı insanı çevreleyen kurallarla yaşanan hayat arasındaki çatışmayı, başka bir söyleyişle önceden belirlenmiş kurallar bütünüyle insanın kendisi olmasını sağlayan hürriyeti arayışı arasındaki çatışmayı yansıtır. İnsan, ya toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde hayatını sürdürecektir ya da Cemile ile Danyar'da olduğu gibi, iç dünyasından gelen sesi dinleyecek ve yasak aşkın kapılarını aralayacaktır. Büyük aşklar, iç sesin belirleyici olduğu yaşama alanları kurar. Çünkü aşkın yasaları, toplum kurallarının ve geleneğin üzerinde işler.

Kahraman anlatıcı, okuyucuya bir tabloyu sunarken tablonun içindeki resimden hareketle geriye dönüş tekniğine bağlı olarak on beş yaşındayken yaşadığı ve daha çok gözlemci olarak katıldığı olaylar dizisini anlatma zamanının içinden nakletmeye başlar. Bu anlatımda aşkla birlikte tabiat ve hürriyet teması da yerini

* Yard. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

⁵ Cengiz Aytmatov, *Cemile*, Çev. Şerif Hulûsi, Yeni Dünya Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1982, Önsöz, s. 7.

⁶ Ali İhsan Kolcu, *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 115

alır. Yazar, II. Dünya Savaşı yıllarında Kırgız köylülerinden oluşan bir "avıl"da sürdürülen günlük yaşayışın içerisine karışan yasak aşkı tabii dekoru içerisinde sergileme yoluna gider.

Ailesinin tek çocuğu olan Cemile, erkek gibi yetişmiş, sözünü kimseden sakınmayan, doğru bildiğini söyleyen ve yapan, serbest yaşama tarzını seven biridir. Erkeklerle at yarıştıran, onlar gibi arazide çalışan, onlardan çekinmeyen, gerektiğinde onlarla kavga edebilen Cemile, aynı zamanda "*açık saçık köy türküleri*"⁷ söyleyen, çevresindekilerle şakalaşan, gülen, eğlenen, aklına estiği gibi davranan uçarı, tekinsiz bir genç kadın tipidir. Onun bu davranışlarında serbest yaşamaya alışkın olmasının, henüz dört aylık evliyken eşi Sadık'ın askere alınışının ve özellikle çocuksu yaratılışından gelen kişilik özelliklerinin rol oynadığı söylenebilir. Buna rağmen Cemile, toplum değerlerine ve ahlâk kurallarına bağlıdır. Savaş sebebiyle erkeklerin askere alınması üzerine diğer genç kadınlar, köyde az sayıda bulunan erkeklerin isteklerine boyun eğerken, Cemile'nin Osman'ın ısrarlı isteğini geri çevirmesi de bunu gösterir. Nitekim, Cemile'yi doğruluğunun, dürüstlüğünün ve güzelliğinin yanında anlatıcının gözünde yücelten yanlarından biri de toplum değerlerine ve ahlâk kurallarına bağlılığı olur. O, aynı zamanda kayınvalidesinin, şahsında kendi gençliğini bulduğu gözdesidir. Ancak, araya bütün bunlardan baskın aşk gibi başka bir unsur girince dengeler değişir. Çünkü "*aşk, insanı evrenin ritmine katar, kendine doğru götürür, onu kendinde (un sich) kılar*."⁸ Coşkun mizacıyla "*erkekleri tahrik etmekten âdeta gizli bir sevinç duyan*", buna rağmen cinselliği öne çıkarmayan Cemile,⁹ "*Danyar'la karşılaştığında da aynı coşkulu, pervasız kişiliğe sahiptir; açık saçık türküler söyler, küfürler savurur, Danyar'la alay eder, eğlenir*."¹⁰

Cemile'nin dışa yönelik mizacına, konuşkan, şakacı ve alaycı, çocuksu kişiliğine karşılık Danyar, kendi içine kapalı, insanlardan uzak duran, dalgın, az konuşan esrarengiz bir kişilik sergiler. Cemile'den sonra dikkatini Danyar'ın üzerine çeviren Seyit, onun bu esrarengiz kişiliğini gözler önüne serer. Savaştan yaralanarak dönen, sol bacağı aksayan, hayatta kimsesi bulunmayan Danyar, yaşama tarzı ve asgarî seviyede sürdürdüğü insanî ilişkileriyle etrafında bir merak halkası oluşturur. Savaş sebebiyle köyde az sayıda kalan diğer erkekler

⁷ Cengiz Aytmatov, *Elveda Gülsarı / Yüzyüze / Cemile / Oğulla Görüşme / Askerin Oğlu*, Cem Yayınevi, İstanbul 1993, s. 225.

⁸ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 130.

⁹ Ramazan Kaplan, "Kurgulama Tekniği Bakımından *Cemile* Hikâyesi", Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni (8-10 Aralık 1998), Bildiriler, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 121.

¹⁰ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 131.

gibi kadınlara sarkıntılık yapmayan, hatta beraber çalıştığı Cemile'ye yönelen meraklı bakışların dışında kimseyle ilgilenmeyen Danyar'ın bu kişilik özelliklerinin Cemile üzerinde etkisi düşünülebilir. Ancak, Danyar'ın asıl kişilik imtihanı ve Cemile'nin gönlünde yer tutmaya başlaması tahıl işinde beraber çalıştıkları Seyit ile Cemile'nin çuval şakasıyla olur. Seyit ve Cemile Danyar'a şaka olsun diye çuvalardan birini fazla tahilla doldururlar. İstasyonda ağır çuvalı omuzlayan Danyar, durumu fark eder ve sakat bacağına rağmen bu ağır yükü vagona kadar güçlükle de olsa çıkarmasını bilir. Danyar'ın sakat bacağıyla çuvalı taşıırken yaşadığı zorluk Seyit'le Cemile'nin yaptıkları şakadan pişman olmasına ve suçluluk duymasına yol açar.¹¹

Yine arabalarla tahılları istasyona götürdükten sonra dönerlerken Cemile'nin söylediği türküyü kesip aralarındaki şakadan kaynaklanan kırgınlığı ve konuşmamanın getirdiği boşluğu aşmak için Danyar'dan türkü istemesi üzerine Danyar, önce ürkek bir sesle türkü söylemeye başlar. Danyar'ın güzel etkileyici bir sesi vardır. Bu türküler dokunaklı, tutkulu ve coşkuludur. Danyar'ın söylediği türkülerde kelimeler yok gibidir. Onun sesinde kelimelere gerek kalmadan insanın engin ruhunu ardına kadar açan büyümlü bir kudret vardır. Danyar'ın türküsü hem dağların, hem bozkırların musikisidir. Bu türkülerden Cemile ve Seyit çok etkilenir. Danyar'ın sesi gerçekten güzel ve etkileyicidir. Seyit'e göre bu türkülerde kendisinin bile anlatamayacağı bir şeyler vardır. Bütün bunlar Danyar'dan beklenilmeyen şeylerdir. Hatta Seyit şaşkınlığını,

*"Beni en çok şaşkırtan söylediği türkünün tutku dolu yakıcılığıydı. Söyleyenin duyduğu coşkuyu başkasında da uyandıran, en gizli düşünceleri canlandıran şeyin bir türkünün neresinde bulunduğunu ne o zaman anlayabildim, ne de şimdi anlıyorum. Türkü söyleyenin sesi miydi bu, yoksa ruhundan kopup gelen tutkusu muydu, orasını bilmem (...) Hemen hemen hiç sözü olmayan, fakat insan ruhunun kapısını ardına kadar açan bir türküydü bu. (...) Türkülerden biri biter gibi olurken bir yenisinin titreyen ezgisi uyuyan bozkırı uykusundan kaldırıyordu. Silkinen bozkır kulağına hoş gelen bu tanıdığı türküyü dinlerken teşekkür ediyordu sanki. Tırpan bekleyen olgunlaşmış sarı ekinler geniş dalgalarla dalgalanıyor, sabahın ilk aydınlığı başakların üzerine düşüyordu."*¹² Şeklinde ifade etme yoluna gider. Bu cümleler Seyit'in şaşkınlığını açıkça göstermektedir. Seyit, ne o güne kadar ne de o günden sonra böyle etkileyici bir türkü dinlemiştir. Fakat, Seyit'i düşündüren Danyar'a bu güzel türkülerini söylettirenin ne olduğudur. Çünkü, bir kişinin sesi ne kadar güzel olursa olsun âşık değilse bu kadar tutkulu, yakıcı, coşkulu türküler söy-

leyemez. Danyar'ın çözülemeyen, anlaşılmayan tuhafıklarının sebebi artık çözülmeye ve anlaşılmaya başlamıştır. Danyar âşıktr ve onun aşkı geniştir. Danyar hayat âşığı, toprak âşığı, tabiat âşığıdır. O, bu aşkını içinde saklamakta, türkülerinde yaşamaktadır. Bu türküler Danyar'ın herkesten farklı bir ruh zenginliğine sahip olduğunu ortaya koyar. Cemile de bu türkülerle âdeta kendinden geçer. Danyar, bu türkülerini Cemile'nin isteği üzerine, onun için söyler. Cemile'yi, anlatıcı Seyit'i bile derinden etkileyen, Danyar'ın iç insanı bütün çıplaklığıyla veren türkülerdeki sesi kavrar ve kuşatır.

Sadık'la dört aylık evliliğinin üzerinde değişiklik yapmayan Cemile, Danyar'a gönlünü kaptırdıktan sonra birden değişmeye başlar.¹³ Söylentilere göre o, bir at yarışında Sadık'ı geçmiş, bunun üzerine yenilgiyi hazmedemeyen Sadık da Cemile'yi kaçırmıştır. Bir başka söylentiye göre ise birbirlerini severek evlenmişlerdir.¹⁴ Evlenme şekilleri ne olursa olsun hikâyeden anlaşıldığına göre bu evlilik biyolojik beraberlikten öteye gitmemiştir. Sadık'la evliliği onu değiştiren ve dönüştüren yapıda gelişmemiştir. Sert kayalıkların üzerinden akan sular gibi ona nüfuz etmeden geçip gitmiştir. Oysa Danyar'a gönlünü kaptıran Cemile, büyük değişim yaşar. Artık lafını esirgemeyen, şakacı, şen genç kadın gider, yerine "pırlıtsı sönen gözlerine duru bir bahar hüznü gelip" yerleşir. Yol boyunca konuşmaz, kara kara düşünür, "dudaklarında bazen belli belirsiz, hülyalı bir gülümseme belirir; yalnız kendinin bildiği mutlu bir olaya sevindiği" anlaşılan bir gülümsemedir bu. Bazen de sırtında çuvala duruverir, "önündeki coşkun dereyi geçmekten korkuyormuş gibi şaşkın şaşkın bekler", Danyar'la karşılaşmaya çalışır, bakışlarını ondan kaçıtır.¹⁵ Artık Cemile'nin iç dünyasında yatan karanlık, durgun, büyük yeraltı suları uyanmıştır. Cemile, kendisine zıt kutupta bir yaratılışa sahipmiş gibi görünen Danyar'ın ruhunda kendi ruhunun aynasını bulmuştur. Aşkın kendini öne çıkaran diriltici, değiştirici, dönüştürücü ve o yakıcı enerjisi iki ruhu sarar, aynı potada eritir.

Bu saf ve yasak aşk zaman zaman dalgalanmalar da yaşar. Bir gün Cemile'ye kocasından mektup gelir. Bunu fark eden Danyar, üzümlü ve istasyondan at arabasıyla hızla uzaklaşır. Ama Cemile'nin Danyar'ı bularak söylediği sözler Danyar için çok şey ifade eder:

"Seni ona değişeceğimi mi sandın? Hayır, yapamazdım bunu. Çünkü Sadık hiçbir zaman sevmedi beni. Tanrı selâmını bile mektubun en sonuna kordu. Gecikmiş sevgisi kendinin olsun, artık istemiyorum onu. Başkasının ne diyeceğine de aldırıldığım yok. Sevgilim sensin, garibim, seni kimselere vermem. Çoktandır

¹¹ Cengiz Aytmatov, *Elveda Gülsarı / Yüzyüze / Cemile/ Oğulla Görüşme / Askerin Oğlu*, Cem Yayinevi, İstanbul 1993, s. 244.

¹² Age, s. 245-246.

¹³ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Türksoy yay., Ankara 2004, s. 131.

¹⁴ Cengiz Aytmatov, *Elveda Gülsarı / Yüzyüze / Cemile/ Oğulla Görüşme / Askerin Oğlu*, Cem Yayinevi, İstanbul 1993, s. 223.

¹⁵ Age, s. 249.

vurgunum sana; meğer bilmeden de sever, beklermişim seni. Beklediğimi bilmiş gibi bana geldin işte...”¹⁶

Cemile, bu sözleriyle aşkını açıkça itiraf etmiş ve aşkın gerçekliğine çıkmış olur. Danyar da Cemile'ye aynı şekilde duygularını söyler. İki âşığın önünde tek yol vardır, o da kaçmak!.. Sonunda Cemile ile Danyar, sonbaharın soğuk günlerine kadar bekledikten sonra bir aşkın uzun sürmüş şafağında akşamın karanlığına karışarak birlikte kaçarlar.

Cemile'nin Danyar'la kaçması başta ailesi olmak üzere köylüler tarafından hiç hoş karşılanmaz. Köylüler Cemile'yi budala olarak görürler, böyle varlıklı bir aileyi terk edip Danyar gibi kimsesiz ve yoksul biriyle gitmekle kısmetini, mutluluğunu bitirdiğini söylerler. Fakat, kimse Cemile'nin iç dünyasında çalkalanan duygularını düşünmez. Cemile'yi tek destekleyen kişi, bu aşka baştan beri şahit olan ve onların kaçmalarına göz yuman hikâyenin anlatıcısı Seyit olur. Üstelik Cemile'yi gizli gizli sevdiği hâlde. Seyit, Danyar'da kimsede görmediği bir ruh zenginliği olduğunun farkındadır. Ayrıca Cemile'yle Danyar'ın birbirlerini gerçekten sevdiklerinin de sezgisine sahiptir. Bu sebeple Seyit, üvey ağabeyine, aile bağlarına ihanet etme pahasına hayatın gerçeğine, iki insanın gerçeğine bağlı kalır ve için için bu aşkı destekler.

Cengiz Aytmatov'un *Cemile* hikâyesi, klâsik edebiyatın mesnevilerinde ve halk hikâyelerinde karşılaştığımız türden büyük aşklardan birini konu olarak alır. Ancak, yasak aşk çerçevesinde birbirine doğru akan kadın ve erkeğin birbirlerine kavuşmalarıyla onlardan ayrılır. Klâsik edebiyatın *Leyla ve Mecnûn*, *Yusuf ile Züleyha* ve *Ferhad ile Şirin* gibi mesnevileriyle halk hikâyelerinde idealize edilmiş aşkla karşılaşılır. Kavuşmayan sevgililerin birbirlerine karşı olan aşkları, buna bağlı olarak çektikleri ıstırap, aşkın varlığa ulaşmada basamak görevi üstlenir. Cemile'nin ve Danyar'ın aşkları uğruna kalplerinin sesini dinleyerek geleneğin belirlediği yaşama tarzını, evlilik kurumunu hiçe sayıp birlikte kaçmalarıyla bu hikâye geleneğin belirlediği aşk anlayışının dışına çıkar. İnsanı kendi gerçekliğinde yakalar ve sergiler. *Cemile*, aşkın evlilik kurumu da dâhil olmak üzere her şeyin üstünde olduğu fikrini ortaya koymasıyla, insanın iç sesini dinleyerek kendi gerçekliğini keşfetmesi ve yaşaması gerektiği fikrini getirmesiyle, saf ve tabii bir aşkı sunmasıyla ilgi çekici bir hikâyedir.

Cemile, maddî arzuların, çıkarların, ihanetlerin, kıskançlıkların ve intikam duygularının kirlenmediği, kendiliğinden doğmuş bir aşkın hikâyesidir. Üzerinde cereyan ettiği coğrafya ve onun da üzerinde yaşayan insanlar gibi saf ve çıplaktır. Bu sebeple olsa gerek hikâyenin yayımlanışından bir yıl sonra *Cemile*'yi Fransızcaya çeviren Louis Aragon, onu batı edebiyatlarının büyük aşk romanlarıyla ve tiyatro eserleriyle karşılaştırarak,

“İşte şimdi şurada, Villon'un, Hugo'nun, Baudelaire'in Paris'inde kralların ve devrimlerin Paris'inde, ressamların yüzyıllık Paris'i olmakla övünen her taşı ya bir tarihi, ya bir efsaneyi hatırlatan şu Paris'te, Werther, Bérénice, Antoine ve Cleopatra, Manon Lescaut, Education, Sentimentale, Dominique, hepsi birdenbire gözümde düşüverdi. Çünkü ben Cemile'yi okudum. Roméo Juliette, Paolo ve Francesca, Hernani ve Dona Sol, artık bunların hiçbiri gözümde değil, çünkü ben İkinci Cihan Savaşı'nın üçüncü yılı yazında, 1943 yılının o ağustos gecesinde Kurkureu vadisinde bir yerde zahire arabaları ile giden Danyar ile Cemile'ye, Bunların hikâyesini anlatan küçük Seyit'e rastladım.”¹⁷

deme ihtiyacı duyar.

Bu hikâye ile Cengiz Aytmatov, gerçek aşkın toplum kurallarının, ahlâk değerlerinin, evliliğin, zenginliğin ve insan bedeninin ötesinde olduğunu, bir ruh kaynaşması hâlinde vücut bulduğunu gösterir. İnsanın hürriyeti, gerçekliği ve ruh zenginliği kendisinin dışında değil, yine kendi iç dünyasında gizlidir. Önemli olan insanın bu gerçekliği ve iç sesi bulup ortaya çıkarabilmesi, kendisi olabilmesidir.

*Yard. Doç. Dr Cafer GARİPER: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

¹⁶ Age, s. 260.

¹⁷ Cengiz Aytmatov, *Cemile*, Çev. Şerif Hulûsi, Yeni Dünya Yayınları, 5. baskı, İstanbul 1982, Önsöz, s. 8.

Kalık İBRAİMOV*

CENGİZ AYTMATOV FENOMENİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

İnsanlık tarihine dikkatlice göz attığımızda, Türk-Moğol kökeninden gelerek ad salmış, insanlığın belleğinde yer etmiş iki ünlü Cengiz'in varlığını görürüz; Bunların ilki; Sarı denizden Adriyatik denizine kadar olan uçsuz bucaksız bölgeyi kılıcın gücü, mızrağın ucu ile kendine bağlayan ve böylece Avrasya tarihinde hafızalardan çıkmayacak kadar iz bırakan Cengizhan'dır.

İkincisi ise, insanın iç dünyasının gizli saklı sırlarını açarak, hayata iyilik, temizlik ve güzellik ışıkları saçan, yaratıcı dehasıyla bütün dünyanın sevgisini kazanan övüncümüz Cengiz Aytmatov'dur.

Cengiz Aytmatov'u, günümüzde sadece Kırgız halkının veya bütün Türk milletinin değil, insanlığın büyük bir bilge sanatkarı olarak görmeliyiz.

Eserlerinin, UNESCO'nun son açıklamalarına göre 154 dünya diline çevrilmesi, Cengiz'in dünya edebiyatındaki haklı ününü kanıtlar bir göstergedir.

Dalları göklere uzanan ağaçlar, nasıl vatan toprağından kuvvet alarak büyürse ve nasıl kıyısından taşan büyük nehirler duru pınarlardan çoğalırsa; Cengiz Aytmatov da Kırgız halkının binlerce yıllık ruh coğrafyasından beslenir. O, Kırgız ruhunun dünyanın manevi göklerinde parlayan yıldızıdır.

Geçmişte vahşi, olağanüstü doğa ile sınıksız ilişkide hayat sürdüren göçebe halkların - onların arasında da - özellikle eski Kırgız halkının eskiden beri hayat, kainat, insan ve hayat hakkında felsefi duygu, düşüncelerini, hayal ve kavramlarını önceden de sanatsal ve estetik bir şekilde yansıttığı apaçıktır.

Cengiz Aytmatov, Kırgız halkının büyük Manas destanı başta olmak üzere okyanus kadar coşan harika şiir hazinesini örnek almıştır. Onun yazarlık sanatına şan ve şöhret kazandıran "Bozkırlar ve Dağlar" adlı eseri, adına uygun bir şekilde yaşadığı coğrafyanın bir insan gibi öyküye dönüştürülmesidir. O zamandan beri, yaklaşık kırk yıl kadar zaman, rüzgar gibi geçip gitmiştir. On dört yaşında iken savaş zamanında cephe gerisindeki hayatın bütün zorluklarını büyüklerle beraber çeken, büyüyünce de yazar olan Cengiz, o zamandan bu güne kadar hayat ve insan hakkında derin düşünerek dünyevi, çok keskin ve ciddi problemi eserlerinde yansıtmıştır.

Bozüyde (çadırda) dünyaya gelerek milletin yaşam tarzını gelenek göreneklerini, hayat tecrübelerini, idrak zenginliklerinin hepsini çocukluğundan itibaren kabullenerek, halkı ile beraber yaşayan Cengiz, eski mitoloji ve halk destanlarındaki düşünsel derinliği;

çağdaş, entelektüel, felsefi ve estetik anlamda yeniden yorumlayarak insanlığın manevi zenginliğine büyük katkılar sağlamıştır.

Bu açıdan Cengiz Aytmatov, Avrupalı ulusların yüzyıllar boyunca başından geçirdiği tarihi devirleri birkaç on yıl aralığında hızla geçerek, köhne ve derebeylik yapısından 20. yüzyılın sanayi devriminin yeni hayat ve düşünce tarzına geçen Kırgız halkının kaderine ortak oldu.

Bu yüzden Cengiz Aytmatov'un eserlerinde, eskiden bu güne kadarki binlerce yıl arasında insanlık bilinci ile ortaya konulan bütün önemli problemlerin, dünya edebiyat ve kültürünün tarihte olan tüm devirleri ve stillerinin Batı ve Doğunun felsefi ve dini sistemleri ve ekollerinin yeniliklerini buluruz.

Bu bakımdan Cengiz ağabeyimiz, araştırmacıların doğru tespit ettikleri gibi sadece milli tipte ve alandaki yazar, düşünür değildir. Ona, önde gelen insan, dünya çapında ve derinliğinde, evrensel ve manevi fenomen dersek yanlış olmaz.

Bu evrensel fenomenin ışıkları özellikle milli kültür ve sanatın gelişmesine büyük imkanlar sağlayarak, onun şerefi ile 20. yüzyılın 60 ila 80'li yıllarında Kırgız sinemacılığında, Kırgız resim ve müzik sanatında özel bir Rönesans devrinin olduğunu bugünlerde bile çok büyük bir memnuniyetle belirtebiliriz.

Yukarıda ifade edilen zamanlarda Cengiz Aytmatov'un her yeni eseri, o dönemdeki bütün Sovyet toplumunun ve bütün dünyanın dikkatini çekerek, büyük tartışmalar yaratmış, manevi ve kültürel hayatımızın mühim faktörü olarak önemli rol oynamıştır.

Elbette ki, Cengiz Aytmatov, Sovyet rejimi döneminde yaşayan bazı ünlü çağdaşları gibi, - mesela Soljenitsin veya Saharov gibi yaşadığı totaliter rejime, komünist yönetime açıkça karşı çıkmadı, muhalif olmadı. Sadece bu dünyanın iyilik ve kötülüğünü, değişen hayatın akışını iyi anlayan eski peygamberler gibi, o Sovyet devrinde yaşayan sıradan insanların hayatını, üzüntü ve sevinçlerini, ihtiras ve sevgisini, eziyet ve sıkıntılarını, umut ve dileklerini mükemmel bir tarafsızlıkla tasvir etmiştir. İlyas ile Asel, Düşön ile Altınay, Subankul ile Tolgonay, Camila ile Daniyar, Tanabar ile Gülsarat, Sultanmurat ile Mırzagül, Momun Çal (ihtiyar,yaşlı) ile Balık Çocuk, Edigey ile Zaripa, Abdiy ile Boston gibi kahramanların çetin kaderleri aracılığıyla o hayatın nesrini, nazmını, dramını ve trajedisini, onların bütün diyalektik çözümünü muhteşem felsefi ve sanatsal bir yetenekle yansıtmıştır.

Bununla Cengiz Aytmatov, sadece Sovyet okuyucularının değil, dünyadaki bütün okuyucuların duygularını harekete geçirerek, insanları dünyanın hiç değişmeyen ebedi zenginlikleri hakkında düşündürerek, içtenlikle fikir yürütmeye teşvik etmiştir.

Cengiz Aytmatov'un büyük sanat hünerine ve

müstesna düşünürlüğüne okuyucuların büyük kısmının yanı sıra Muhtar Avezov, Lui Aragon, Mihail Şolohov, Dmitriy Şostakoviç, Mikel Angelo, Antonioni Garsia Markes, Daisaku İkedo gibi çağımızın Ünlü sanat adamları da hayranlıkla değer vermişlerdir.

Mümtaz insan Cengiz Ağabeyimiz, kendi çağının dünyaca tanınmış büyük insanlarla aynı görüşleri paylaşarak, onlarla insan uygarlığının çeşitli meselelerini tartışan önemli konuşmalarında ciddi olaylarla ilgili raporlarında kendisinin insanı yaratıcılık yeteneğini, başka bir deyişle derin teorik ve felsefi düşünme kabiliyetini de mükemmel bir şekilde göstermiştir.

Bundan dolayı evreni ve insanı tanımanın iki yolu; sanatsal ve estetik, soyut ve teorik şeklini eşit seviyede taşıyan sanat adamlarının dünyada çok az sayıda olduğunu belirtmemiz gerekir. 20.yüzyıla göz atacak olursak, elbette ki ilk sırada Ünlü yazar Lev Tolstoy akla gelir. 20. yüzyıla ait olanlar ise: Thomas Mann, German Gesse, J.Paul Sartre Albert Camus gibi sayılı insanlardır. Çağımızda insan ruhunun bu yüce silahın ikisine de yüksek değer veren çok yetenekli şahıslar arasında Cengiz Aytmatov da vardır.

Bununla birlikte Cengiz Aytmatov'un o dönemde meşhur Roma spor kulübüne benzeyen dünyadaki Ünlü aydınları toplayarak, Issık Göl forumunun düzenlenmesi, entelektüel kahramanlığa değer harika bir olay olduğunu şimdi bile kimse inkar edemez. Neticede Cengiz Aytmatov, kendisinin bu davranışı ile bütün evrensel, entelektüel elit tabakanın meşhur önderleri arasında yer almıştır.

Sonuçta Cengiz Aytmatov'un bunların hepsini birden onurlu bir devlet faaliyeti ve güvenilir toplumsal büyük özveri ile tamamlamasına herkes hayret ve şaşkınlıkla bakmıştır. Bence sağduyusu, derin düşünceleri ile bütün insanlığa kendini duyuran, Kırgız milletini ve bütün Türk ulusunu dünyaya tanıtan Cengiz Aytmatov fenomeni, bu çok yönlü ve entelektüel içerikli çalışmalarıyla kendini kanıtlamıştır.

Cengiz Aytmatov, gerçekten de 20. yüzyılın çok meşhur yazar ve düşünürlerinin arasından pınar kadar berrak düşünceleri, uzay kadar sonsuz hayalleri ve benzeri olmayan bilge kişiliği ile diğerlerinden farklı eşsiz bir dâhi görünümü arzeder.

Çağımızın ünlü yazarlarından olan Thomas Mann, William Faulkner, German Gesse, Ernest Hemingway ve Gabriel Garica Marquez ile aynı sıralarda yer alan Cengiz Aytmatov, kendine has dünyasını, Eski Yunan felsefi dili ile kendi çağdaş 'Kosmo-psikologos'unu yarattı. Bu evrenin kendine ait özel mitolojisi, felsefesi ve ahiret anlayışı vardır.

İlk göz atıldığında, Cengiz Aytmatov'un her bir kahramanının çektiği eziyetleri ve yaşadığı talihsizlikleri ile kendimize "tanıdık, yabancı" çağdaşlarımız gibi

hissedilir. Fakat aynı zamanda onlar, tarihi zaman ve mekanın uçsuz bucaksız akışındaki hayatın sonsuz mücadelesini, insanoğlu yaratıldığından yok olana kadar devam eden mutlak ve evrensel gerçeklerini tasvir eder.

Bu yüzden 'Beyaz gemi' hikayesindeki Boynuzlu Maral Ana hakkındaki efsane, Momun Çal (ihtiyar) ve çocuğun hüznü alınıyazısından yansıtılarak, günümüzdeki Yenisey Kırgızlarının trajik tarihi ile ilişkilendirilir. Hikayede anlatılan insanın toplumdaki hayatı, rahmetli ataların adetlerini çağdaş uygarlık şartlarındaki kaderi, eziyetleri, insanın iç dünyası ve ahlakı gibi sosyal, tarihi, *aksiyolojik*, ruhsal, etik ve estetik bakımdaki önemli sorunlar yazar aracılığıyla insanlık için günümüzde ilk başta antolojik evrensel anlamı olan insan, doğa *antinomisinin* düşünce metninde felsefi ve sanatsal açıdan algılanır. Yazar hikayenin bütün ideolojik ve estetik heyecanı aracılığıyla halkın doğal tarihi, kültürel ve ruhsal tözün aslı olan manevi, töresel gerçekleri kutsal saymayınca, insan hayatının sona ereceğini içtenlikle ikaz eder.

Bu yüzden 'Gün Olur Asra Bedel' romanında; sıradan bir demiryolu işçisi Yedigey'in hayat yolundaki doğru veya yanlış çizgileri, 'Nayman Ana'nın anızı aracılığı ile insanliğin çetin hayat şartlarını eski göçebe tarihi ve hayali gelecekle birleştirir. Roman o dönemde sadece son Sovyet edebiyatındaki değil, bütün dünya edebiyatında büyük yankılar uyandırmış ve tartışmalara yol açmıştır. Bu eserin asıl düşüncesinden ortaya çıkan 'mankurtizm', başka bir deyişle tarihi bilinci kaybetme meselesi, şimdiki zamanda bütün insanlığın en önemli sorunu haline gelmiştir. Mankurtizm kavramı, günümüzde Aytmatov sayesinde dünya kültür tarihine girmiş ve uluslar arası bir terim haline gelmiştir.

Dişi Kurdun Rüyaları romanında ise, insan ruhundaki afetler yörüngesi olaylarını, bundan 2000 yıl önce yaşayan Hz.İsa ve şimdiki zamanın Akbara'sına ait trajedi ile bütünleştirir. Günümüz hayatının ukdeli özgeçmiş, geçmiş tarihteki evliyanın hüznü hayatını yeniden deneyimleyen Abdias ve doğanın parlak simgesi olan Akbara tipleri ile Aytmatov, bugünkü uygarlık dünyasındaki tehlikeli, ekolojik ve etik durumların asıl ve felsefi vaziyetlerini anlatır ve yarınki kıyamet tehlikesine dikkati çeker.

Şimdiki 'Kassandra Damgasi' adlı eserinde ise Cengiz Aytmatov, sanatsal ve felsefi nesne olarak bütün yer yüzünü, oradaki çeşitli sosyal sistemlerin büyük karışıklıklarını içererek yer küresinde olan olaylara uzaydan Filofey keşişin bakış açısıyla bakarak, sonsuz endişelere kapılır. Romanda insan, evrensel ahreti önceden hissederek korktuğundan dolayı, embriyo halindeyken bile bu dünyaya gelmek istemez ve annelerinin alınına verdikleri işaretle insanlığı uyarmak ve kaderleri üzerinde düşündürmek isterler. Aytmatov'a göre bu durum, bir kıyamet alametidir ve insanların bu özel durumları okuyarak etik kirlenmeyi önlemeleri gerekir.

Dünya uygarlığını gerileterek, neticede yıkılmasına neden olacak antropolojik felaket ile sosyal afetlere engel olmak için insanlığın ne yapması gerekir? Böyle varoluşluk çıkmazının çözüm yolu var mıdır? Kim bilir meselelerin asılı yazarın 'Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek' (Deniz boylay cortkon ala döböt) hikayesinde anlatılan evrensel hayat tarzında saklıdır. O romanda kaos yaşayan insanlığın soyunu koruyarak hayatını devam ettirmek için kendisinin manevi tecrübesini oğluna miras bırakıp, bu hayata veda etmesi; bundan sonra soyunu ölümden kurtaran doğa güçlerine: rüzgara, dalgaya yıldızla dönüşmesi; kısacası hayatının kurbanlık diyeti ile kaostan sağ kalıp, sonunda onu gelişen uzay haline getirmesi mükemmel bir şekilde tasvir edilir.

Genel olarak Cengiz Aytmatov 'Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek' adlı hikayesinde anlatıldığı gibi evrenin bir tarafı dünya sona ererek, belirsiz bir yerden başlarsa, ikinci tarafı sonsuz hayaller ile ulaşılamayan bulanık geleceği tahmin eder. Dünyanın bir ucu, adı geçen hikayede muhteşem bir şekilde tasvir edilerek insan ruhunun okyanus kadar derin diplerine dalıyorsa ikinci ucu yıldızların olduğu sonsuz göklerde kaybolur. Bu dünyada; insan, hayvanlar ve vahşi tabiat kargaşaları, birbirine uyum imkanı sağlayan ve birbirine eşlik eden yekpare bir uzaydır. Ondan ortaya çıkan derin anlamlar ise, Aytmatov'un *antropokosmizm* düşüncesi veya Aytmatov'un *antropokosmizm* felsefesi olarak emsali bulunmaz tesir bırakır.

Gerçekten de böyle dört dörtlük olan harikulade, manevi dünyayı böyle evrensel, felsefi alemi oluşturan sanatsal dehalara, dünya edebiyatı ve uygarlık tarihinde çok nadir rastlanır.

Cengiz Aytmatov'u sadece kendi milletinin manevi önderi değil, 20. yüzyılın son çeyreğindeki, dünyanın bilge kişisi, eğitimcisi seviyesine ulaştıran bu nitelikleridir.

Cengiz Aytmatov'un dediği gibi, insanoğlu ne şekilde insan olabilir? Bu problematik endişe, yüzyıllardan bugüne kadar insanlığın huzurunu kaçıran, gece gündüz düşündüren bir varoluş sorunu olarak durmaktadır. İşte böyle küresel bir sorun çerçevesinde akıl yoran, bugünkü insanlık bilgelerinin ilk sıralarında Cengiz Aytmatov'un yer alması, bütün Kırgız halkı ve tüm Türk dünyası için yüzyılda bir denk gelen kut ve anlatılamaz büyük bir gururdur.

Buna ilişkin Cengiz Aytmatov'un 'Ala Dağ 'da yüzyıllar boyunca yaşayan Kırgız yurdu bu dünya için ne yaptı; insanlık hünerine, kültürüne ne gibi katkıda bulundu?, deyince bizim cevabımız "Manas'ı verdi", olur.

Şimdi ise, Cengiz Ağabeyimizin sözlerini biraz değiştirerek "Ala Dağ' da uzun yıllar boyunca yaşayan ak kalpaklı Kırgız halkı, 20. yüzyılda bu dünyaya ne yaptı; insanlık hünerine, kültürüne nasıl katkıda bulundu?" denince de bizim cevabımız "Cengiz Aytmatov'u verdi." olur.

*

*Kırgızistan Devlet Üniversitesi Öğretim Üyesi

*Türkiye Türkçesine aktaran: Öğr. Gör. Muhittin

GÜMÜŞ

*

Nadya SAHAROV *

KASSANDRA DAMGASI:

Bir Reddediş Öyküsü

“Ben, Cassandra embriyonu, doğmak istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum... Ben, Cassandra embriyonu!”

Bildiğiniz her şeyi unutun. şimdi söyleyeceklerim, alışılagelmiş bir yaşamın intihandır.

Bütün insanlığı ilgilendiren ve endişelendiren konuları ele alan **Kassandra Damgası**, Eski Yunan mitine ait şu bölümle başlar: “Kassandra, Apollon’un aşkını reddedince onun tarafından cezalandırıldı. Bundan sonra hiç kimse onun kehanetlerine inanmayacaktı”. Cassandra, Yunan mitinde kehanetlerine kimsenin inanmadığı bir kadın kâhindir. Yaşadığı toplumu, hızla sürüklendiği Truva felaketinden korumak için çok çaba sarf eder; ancak başarılı olamaz. Dünya edebiyatında yakından bilinen Cassandra tipi, **Cengiz Aytmatov** tarafından, şimdiye dek ele alınışından çok farklı, çağdaş olaylara uyarlanarak ortaya konmuştur. Gerek insan, gerek hayvan(özellikle baykuş ve balına), evrendeki tüm canlıların, yaşamları için felakete neden olan olaylara dikkat çeken yazar, bu canlıların var oluş serüvenlerinin, birbiriyle sıkı bir şekilde bağlantılı olduğunu vurgulamıştır.

Bilim kurgu unsurlarının da yer aldığı romanda, mitolojik Cassandra tipiyle eşleştirilen esas kahraman, uzaydaki eski Sovyet araştırma istasyonunda çalışan, fakat zamanı gelince oradan ayrılmayı reddederek istasyonda kalan Rus bilim adamı Andrey Krıltsov’dur. Romanda karşımıza uzay rahibi Filofey olarak çıkan bilim adamı, Ana rahmindeki embriyonların ilk haftalarda yaşama tepki verdiklerini ve şayet bu tepki olumsuzsa annenin alnında beliren sivilce gibi bir işaretle, doğmak istemediklerini keşfeder. Bu keşfini Roma papasına bir mektupla bildiren Filofey, tüm dünyaya şu mesajı verir: *Dünyanın sonu içimizde saklıdır.* Rahip Filofey’in tüm dünyaya yaptığı çağrı, tanrı-doğa-toplum-insan ekseninde yapılanan “yaşam mucizesi”nin devamının, tamamen bize bağlı olduğudur. Açlık, hastalıklar, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal patlamalar, canilik, fuhuş, uyurturucu bağımlılığı, ırkçılık, ekolojik ve enerjik felaketler, nükleer denemeler ve benzerleriyle kurulmuş yapma bir dünyada(çünkü bunlar insan tarafından yaratılmıştır), bizi bekleyen nihai sonuç, “genetik saksılarda mahvedilmiş çiçekler”dir. Ancak alışkanlıklarının inine sığınan dünyalılar, kendilerine yapılan çağrıyı ve uyarıyı dikkate almadıkları gibi, bu çağrının ayırdına

varan Amerikalı fütürolog(gelecek hakkında tahminlerde bulunan bilim adamı) Robert Bork’u da linç ederek öldürürler. Çünkü normal bir dünyalı algısı(!), üç maymunu oynamakla yükümlüdür.

Her çocuk için dünyanın bir modeli olan annenin, korkunç dünya gerçeğini çocuğa yansıttığından yola çıkan yazar, doğumunda hiçbir şekilde söz sahibi olamayan çocuğun, zamanla kendi kaderine boyun eğdiği gerçeğine dikkat çeker. Artık bir konserve kutusunu açmak kadar bayağılaşan kürtajın da bir başka işkence olduğuna işaret eder. Çoğu zaman günlük yaşamın cilvelerine bağlı olan mucizelerin, yaratıcı tarafından dünyanın yapısına yerleştirilmiş olduğunu fark eden kimsenin olmaması, her embriyonda yenilenen yaşam şifresinin yitirilmesidir.

Balinaların, yaşamın rahminin kazıldığı her yerde kendini sahile vurup intihar ettiği; baykuşların, gören körlerin içinde, anıtların dibinde ölümlü seçtiği, bir ötenazi öyküsü aslında, romanın derininde yatan. Anıtlarıştırılmış felakete sığınan ve bunlarla beslenen insanların, taşlarla avunduğu bir mezarlıktır çünkü dünya. Ve insan dışındaki tüm canlılar, adını bilmeseler de, sevgi temelinde yaşatırlar varlıklarını.

Küçük bir bebekken, annesi tarafından, yetiştirme yurdunun önündeki merdivene bırakılan Krıltsov(ki bu ismin anlamı da kapı önündeki küçük merdivendir), hiçbir zaman kendisine kucak açmamış olan dünyalılarca, geçici soluk aldığı boşluktan bile kovulmak istenmektedir. Dünya cehenneminde kazan başını tutan zebanilere göre, huzursuz olmalarına yol açan rahip Filofey, uzayı terk etmelidir. Geçmişinde “sunî insan yaratma” deneyinin uygulayıcısı olan Filofey, “iksfertler”den kurulu bir dünyanın, kendi uğraşı olmaksızın da türemiş olduğunu görür. “Anonim doğan varlıklar” yaratmaktan utandığı için, uzaydan geri dönmeyen rahip, doğal bir “iksfertler tarlası” olan dünyayla yüzleşince, kendini uzayın boşluğuna bırakır ve ölümlü seçer. İnsanlığı rahatlatan bir ölümdür bu. Tüm dünya için yapılacak en doğru şey, insan zihnini kurcalayan sorulara kulak tıkamaktır(!)

Eğer cesaretiniz varsa, şu soruya cevap arayın sadece: *“Bu güneş altında yapılan kötülükleri görmeyen kişi, doğuştan kamulaşmamış mıdır?”*

*Nadya SAHAROV

Mayıs 2006

Toprak Ana

Bir "Sonbahar" Kitabı

Mavi Işık YAZICI*

Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana'sı, Tolunay adındaki bir kadının dünyasından bakarak yaşamın insanı zorlayan sarsan anlarını ve ona karşı verilen direnme savaşını anlatıyor. Uzaktan bir kahramanlık destanı gibi duran savaşların, sıradan bireyin dünyasına yansımaları ve büyük yıkımlarını görüyoruz kitapta. İnsanın yıkımlar karşısında nasıl önce sarsıldığını, ezildiğini, sonra da dirilmek, hayata dönmek, karşı koymak için umarsızca verdiği kavgayı okuyoruz. Tolunay, yitirdiği eşinin ve üç oğlunun acısını toprağa bağlanarak, onunla dost olarak aşmaya uğraşır.

Küçük bir parçası eksikken bile dayanılmaz olan yaşam, büyük paydalarını yitirirse ne hale geliriz, bu durumda bile direnen söyli insanın iç dünyası nasıldır ve "çok hayatlı insanlar" nasıl doğuyor?.. bu kitapta başarılı bir dille anlatılıyor. Bazen öyle basit yaşantılar görürüz ki, ayrıntıya inildiğinde o sıradan yaşama, birkaç ömür sığdırılmıştır. Onlar şanslı mıdır, yoksa çok talihsiz mi, bilemeyiz. Ama onların, ruhsal olarak özel donanımlı olağanüstü insanlar olduklarını fark ederiz. Bu kadar acının içinde ancak böyle insanların yaşayabileceğini anlarız Kitabın kahramanı sıradan bir kadın gibi duran Tolunay öyle biridir.

İnsan elindeki her şeyi kaybettiğinde, yaşamın anlamsızlaştığını, gereksizleştğini düşünür ve çöküntüye uğrar. Yıllardır yaşamla arasında kurduğu bağı koparmak isteyebilir. İçinde özel donanımlı olan güçlü insan, fırtınaya yakalanmış, ama aşan yelkenliler gibi zorluklara karşı koyabilen insandır. Zor zamanlarda yaşama tutunmak için hep bir gerekçe ararsınız ya Tolunay Ana da toprağı tutunacağı yaşam bağı olarak görmüştür. Geriye kalan her şey onun yaşama dönmesini hızlandıracaktır. O öyle bir insandır ki yaşam en acımasız yüzünü ona gösterdiği halde, buna dayanmış ve kendisi için olmasa da torunu için yaşaması gerektiğine inanarak acı gerçeklere göğüs germiştir. İşte o, kısa dediğimiz hayata birkaç yaşam sığdırabilenlerdendir. Bu onun seçimi değildir, ama hayat oyunun kurallarının böyle olmasını istemiştir. Savaşta makinist oğlu Kasım'ı, öğretmen oğlu Muslubeg'i, kuryelik yapan daha gencecik oğlu Caynak'ı ve hayat arkadaşı Savankul'u kaybeder önce. Yaşam onun yüreğine dört büyük acı tohumu ekmiştir artık. Yaşamın beklediği, onların yeşermesi ve Tolunay'ın teslimiyetidir. Ama yanılmıştır. Tolunay, insanoğlu için hayat topraktır, der. Dört büyük acısını, Kasım'ın eşi Aliman

ile toprağı işleyerek aşmaya çalışır. Kendisinin güçlü olduğunu bilir ama gelini için endişelidir. Bir gün Aliman'ın bir oğlu olur, ancak o gece yaşamın karanlık yüzünü dolunayın arkasına sakladığı yalancı aydınlık veren karanlık bir gecedir. O gece Aliman'ın çocuğu dünyaya gelir, ancak Aliman yaşamla olan savaşını kaybeder. Tolunay artık yalnız kalmıştır. Onun için tek yaşama nedeni torunu Canpolat'tır. Tolunay Ana her seferinde haykırmış, feryat etmiştir. Ne var ki, yaşam onu duymazlıktan gelmiş, yalnız bırakmış ve onun nefretini hep ayakta tutmuştur. Belki de TOLUNAY'ı direngen yapan da bu nefrettir.

İnsan, bazen yaşamın onu umursamadığını bazen çok sevdiğini bazen de gerçek bir yaşamın olmadığını düşünür. Hâlbuki yaşam hissettiğiniz her zaman vardır, sadece herkes için farklı paketlerde sunulur. Tek ortak yönü bir başlangıcının ve bir sonunun olmasıdır. Ama bazı insanların ruhları o kadar yücedir ki ölümsüzdürler. İşte Tolunay onlardan biridir. Yaşamın ona sunduğu paketi umursamayan, içini değiştirebilenlerdendir.

Bence bu kitap yaşama bu denli olan bağlılığımızı biraz da sorgulamamız gerektiğini gösteriyor. İnsan ne kadar değer verirse yaşama, elimizden giden her şey için daha fazla acı çekeriz ve nefret duygusunu yakından tanımaya başlarız. Oysa nefret edecek hiç kimse yoktur. Yaşam artısıyla eksisiyle yaşamdır.

Aytmatov'un dili inanılmaz güzel ve akıcıdır. Ama bu kitapta bence tüm kitaplarından daha akıcı bir dil kullanmış. Sanki insanın yüreğindeki tellere dokunuyormuş gibi bir his veriyor. Tabi eğer bu duygulardan yoksun değilseniz. Bu yönüyle bu kitap gerçekten insanlığa ders niteliğinde. Hayattan vazgeçmek için hiçbir gerekçemiz olmadığını, olamayacağını gösteriyor.

Herkes okumalı bu *sonbahar* tadı taşıyan, yani gerçek yaşam sunan kitabı. Neden sonbahar dersiniz, çok hüznü de ondan... Ama ilkbaharı da hissediyorsunuz. Onda bitiş de var, başlangıç da... Yaşam ve yaşamın sunduğu paketlerin içindeki her şey öyle değil midir?

Yusuf YAĞDIRAN

GÜN UZAR YÜZYIL OLUR*

Nelere egemen olmadı ki insanoğlu çağlar boyunca. Bir mermer yontucusu gibi geçerken maddenin katı yüzünden, neleri bırakmadı ki geride. Sevgi, nefret, pişmanlık, yaşam, ölüm... Hepsinde de aynı kaygıyla tüketti gün ışığını: Kalıcı olmak. Oysa donan bir ırmak bile içten içe akıp gider. Bir "an" kalır geriye. Sevinçte soluk alıp vermek kadar kısa; elemde yüz yıl kadar uzun.

"Yazın"ın da en önemli imlerinden, zaman. Farklı boyutlarda vücut bulmuştur, kalem ustalarının elinde. Ancak Cengiz Aytmatov, bir bilim adamı gibi işlemiştir, betimlemeleriyle yoğurduğu bu sutsiz bilmeceyi. "Gün Uzar Yüzyıl Olur", tren raylarında başlayan, uzayın bilinmezliğine uzanan ve insan yaşamının anlık titreşimlerinde notalaşan bir ezgidir. Ötekileştikçe yalnızlaşan Dünya'nın, eve dönüş öyküsüdür belki de.

Roman, Sarı Özek bozkırının Boranlı tren istasyonunda yaşayan Kazangap'ın ölümüyle başlar. Boranlı istasyonunun makasçısı Yedigey, dostu Kazangap'ın ölüm haberini eşi Ukubala'dan alır. Yedigey savaştan döndüğü yıllarda, Kazangap, ona kol kanat veren tek kişidir. Öyle ki barındığı evi ve geçimini sağladığı işi, onun yardımıyla elde etmiştir. Hatta Kazangap, yeni yavrulmuş devesini bile yavrusuyla birlikte (sütünün yarısını kendisinin içmesini, diğer yarısını da yavru Karanar'a içirmeyi unutmamasını tembihleyerek) Yedigey'e vermiştir. Karanar, Kazangap'ın hediyesi ve Yedigey'in süt kardeşidir.

Yedigey ve eşi Ukubala, Boranlı'ya döner ve cenaze hazırlıklarına başlanır. Bu arada Sovyet-Amerikan uzay çalışmaları, Parite uzay üssü, yapılmaktadır. Cenaze hazırlıkları tamamlanır. Cenaze Karanar'a yüklenir ve Boranlı'dan oldukça uzak bir yerde olan Ana-Beyit Mezarlığı'na doğru yola çıkılır.

Yolculuk sırasında Yedigey'in tüm yaşamı, gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçmeye başlar. Önce Ana-Beyit Mezarlığı ve efsanesini hatırlar. Oğlu tarafından öldürülen bir ananın acıklı öyküsüdür bu. Daha sonra Boranlı'nın en bilge kişisi olan Abutalip Kuttubayev, eşi Zarife ve çocuklarını anımsar. Yazdıklarından dolayı tutuklanmış ve orada ölmüştür Abutalip. Yedigey, Zarife'ye umutsuz bir aşkla tutulmuş; ama bunu ona hiçbir zaman söyleyememiştir. Bu aşk Yedigey'e Sarı-Özek'te yaşanmış ve destanlaşmış, Raymanlı Ağa ile Begümay arasındaki trajik aşkı hatırlatır. Çok hüzünlenir. Balıkçılık yaptığı ve karısının ilk çocuğuna hamile olduğu yıllar aklına gelir.

Cenaze alayı Ana-Beyit Mezarlığı'na giderken Yedigey, kendisinin ve ulusunun geçmişini bir bir gözlerinin önünden geçirir. O gün onun için "asra bedel bir gün" olur. Yetkililer cenazenin gömülmesinde zorluk çıkarırlar.

Sovyet-Amerikan ortak araştırması sonunda kozmonotlar, uygarlık düzeyi Dünya'ninkinden çok daha yüksek bir gezegen keşfederler. Bu gezegende yaşayanlar Dünyalılarla iletişim kurmayı

düşünürler. Ancak daha yüksek bir uygarlığı, daha iyi bir yönetimi kendileri için zararlı gören Dünyalı yöneticiler, bunu istemezler. Yedigey, Ana-Beyit'i uzay üssü yapanlardan hesap sormak için Karanar'ın sırtında Ana-Beyit'e döner. Tam kapıya vardığında uzay üssünden uzaya roketler fırlatılmaktadır.

"Sanat, mutluluğu, sevinci, iyimserliği çağırmalıdır. Doğru sanat, insanı derin düşüncelere de sürüklemeli, insanı sarsmalı, insanda acıma duygusu uyandırmalı, kötülüğü protesto etmeli, insanı üzmelidir. Ayrıca hayatın ayak altına alınan, yok edilen, küçük düşürülen en değerli yönlerini yeni baştan kurmak, korumak ve kurtarmak isteğini uyandırmalıdır." diyor Aytmatov, romanın baş kahramanı Yedigey olarak çıkar aslında karşımıza. Yedigey'in yaşamın deviniminde iz bırakmak için çırpınışı, güzel olana duyulan özlemdir. Yüreği ve aklıyla büyüyen bu bilge, insan onuruna vurulan her darbenin karşısında ulu bir dağ gibi durur. Boranlı tren istasyonunda makasçılık yapan Yedigey, yoldan çıkmış hayatların tanığı olmakla yükümlüdür sanki. Çok sevdiği dostu Kazangap'ın defni için çıktığı yolculuk, üç boyutlu bir yaşam kurgusu olur romanın devamında. Geriye dönüşlerde uzun soluklu ağıtlarla karşılaşan okuyucu, romanın birincil zamanında "vak'a-nüvis" kimliğine bürünür kaçınılmaz bir şekilde.

Bir günlük yolculuğun bir asırlık "andaç" şekline dönüşmesi, insan-zaman etkileşiminin olağan sonucudur. Doğal hayatın tüketildiği ve emek sömürsünün "genel dünya politikası" haline geldiği çağda, acı ve göz yaşları düşmüştür insanın payına. Saçı tıraş edildikten sonra, başına deve derisi geçirilerek güneşin altına bırakılan genç, aynı raylar üzerinde gidip gelen tren vagonları gibidir. Aklını yitirecek mankurlaşan bu genç, yiten umudun simgesidir. Öyle ki annesinin ağıtları bile karşılığını bulamaz. Aytmatov, çaresizliği şu sözlerle aktarır, defalarca: "Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir, gider gelirdi...".

Sarı Özek bozkırının farklı anlatılarla gözlerimize zincirlenen sararmış yüzü, bu tümceden ibarettir yalnızca. Farklı sandığımız her yüz, acının evrimleşmiş ilk örneğidir. Yazar, tam da bu noktada, uzayda yapılan araştırmaları koyar bu çaresizliğin karşısına. Çünkü uzay, insan beyni gibi şaşırtıcıdır ve sınırı yoktur. İşte romanın bu üçüncü boyutu, sınır ötesi bir başkaldırı niteliğindedir. Ancak insanın sığ yaşam algısı, bu uzamsal boyutu da dünyevi bir kalıba sokmaya başlar bir süre sonra. Kendi çıkmazını tartışamayan insanoğlu, umarsız bir arayışın sonuç vermesiyle sarsılır ansızın. Romanın birincil kişisi, dostunu gömmek için mezarlığa ulaştığında, uzayda araştırma yapan grup, başka bir gezegenin yaşam alanını terke hazırlanmaktadır. Yani yaşam ve ölüm, hangi boyutta olursa olsun tekdüze bir yolculuktur. İnsan, tekdüze bir kurgu... Umutsa... Yüzyılların anlatıcılara ve sevgi emekçilerine tek mirası.

"Bu yerlerde, meridyenlerin Greenwich'ten başlamak üzere sayılması gibi, bütün uzaklıklar demiryoluna göre hesaplanırdı."

(* Cengiz Aytmatov, Gün Uzar Yüzyıl Olur, çev. Mehmet Özgül, Cem Yayınları, İstanbul 1997, 400 sayfa

CENGİZ AYTMATOV

Yaşamı

12 Aralık 1928 tarihinde Kuzeybatı Kırgızistan'daki Talas eyaletinin Şeker köyünde doğdu. Babası Torekul Aytmatov, Sovyet Kırgızistan'ında seçkin devlet adamı idi, ancak 1937'de tutuklanıp 1938'de kurşuna dizildi. Tatar kızı olan annesi Nagima Hamziyevna Abdulvaliyeva tiyatro aktrisiydi. Adı, Cengiz Han'dan esinlenerek konulmuştur. Gençliği sıkıntılı bir döneme denk gelmişti. O dönemde zaten yeni yerleşmeye başlayan siyasî sistemle, bir de savaşa mücadele etmek zorundaydı. Çok genç yaşta çalışmaya başladı; çünkü II. Dünya Savaşı'nın SSCB üzerindeki etkileri gençleri de etkiliyordu, yetişkinler savaşta olduklarından, gençlere büyük iş düşüyordu. On dört yaşında köyündeki sekreterliğe girdi. Burada tarım makinelerinin sayımı, vergi tahsildarlığı gibi işlerde çalıştı. Köyünden, Kazakistan'a giderek Cambul Veterinerlik Teknik Okulu'nda okudu. Daha sonra şimdiki Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek'e giderek burada Frunze Tarım Enstitüsü'nde öğrenimine devam etti. Ardından Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'ne geçti ve 1956 ile 1958 yılları arasında Moskova'da okudu.

Yazmaya bu yıllarda *Pravda* gazetesinde başladı. Yazdığı eserleriyle üne kavuştu ve 1957 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye kabul edildi. 1963'te Lenin Ödülü'nü aldı. Eserleri yüz elliye aşkın dile tercüme edildi. 1990-1994 yıllarında Sovyetler Birliğini ve Rusya Federasyonunu, sonra ise 2008 yılına kadar Kırgızistan Cumhuriyeti'ni büyükelçi olarak temsil etti.

Gün Olur Asra Bedel romanının film çekimleri için gittiği Rusya'nın Tataristan Cumhuriyeti'nin başkenti Kazan'da 16 Mayıs 2008 rahatsızlandı ve böbrek yetmezliği teşhisiyle tedavi için Almanya'ya getirildi. Nürnberg kentindeki Klinikum Nord'da tedavi gören Cengiz Aytmatov, komaya girdi. 10 Haziran 2008 tarihinde Nürnberg'de hayatını yitirdi.

Eserleri

II. Dünya Savaşı sonrası yazarları arasında yer alan Aytmatov, *Cemile*'den önce birkaç kısa hikâye ve *Yüzyüze*'yi yazdı. Ancak yazarın kendini kanıtlanmasını sağlayan kitap *Cemile* oldu; Louis Aragon *Cemile*'yi "dünyanın en güzel aşk hikâyesi" olarak tanımlamıştır.

Eserlerinde mitolojiye oldukça yakın durdu; ancak onunki antik anlamından farklı olarak mitolojiji

çağdaş bir zeminde sentezlemek ve yeniden yaratmaktır. Eserlerinde mitlere, efsanelere ve halk hikâyelerine göndermeler yapmıştır.

1966'dan sonra eserlerini hep Rusça kaleme almıştır. Eserleri 176 dile çevrilmiştir.

Romancılığı

Cengiz Aytmatov, "Dişi Kurdun Rüyalari" ve "Elveda Gülsarı" romanlarında, yalnız insanların değil, hayvanların da psikolojisini başarıyla anlatmıştır. Romanlarında kurt ve at gibi hayvanlara da yer vermiş, onlara insani özellikler atfetmiş ve bunda da başarılı olmuş dünyadaki sayılı yazarlardan biridir.

Siyasî yaşantısı

Cengiz Aytmatov; Kırgızistan Dışişleri eski Bakanı Askar Aytmatov'un babasıdır. Edebi çalışmalarına ek olarak Avrupa Birliği, Nato, UNESCO ve Benelüks ülkelerinin Kırgız delegeliğini üstlenmiştir.

Yayımlanmış eserleri

Dağlar Devrildiğinde-Ebedi Nişanlı (Son romanı - 2007)

Darağacı - Dişi kurdun Rüyalari (, 1988)

Gün Olur Asra Bedel (, 1980),

Fuji Dağının Tepesi (1973)

Beyaz Gemi (Kırgız Türkçesi, 1973)

Selvi Boylum Al Yazmalım (, 1963)

Elveda Gülsarı (, 1963)

Dağlar ve Steplerden Masallar (1963)

İlk Öğretmenim (1962)

Cemile (1958)

Yüzyüze (1957)

Zorlu Geçit (1956)

Toprak Ana (1963)

Cengiz Han'a Küsen Bulut (1990)

Çocukluğum

Kızıl Elma (1964) (Hikaye)

Hiroşimalar Olmasın

İlk Turnalar

Elveda Gülsarı (1963)

Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek

Sultan Murat

Dişi Kurdun Rüyalari (1986)

Kassandra Damgası (1995)

Ödülleri

Altın Yürek Edebiyat Ödülü (2007)

1963 Lenin Ödülü (*Toprak Ana* adlı romanı ile)

KAYNAK: WİKİPEDI